

152162

ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО КАРИЙ)

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

КОМЕДІЯ НА ЧОТИРИ ДІЇ
(ПРОТЯГ «СУВТИ»)

КИЇВ — ЛЯЙПЦІГ
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

головні склади:

BERLIN W 92 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

Досі появилися оці книжки:

- 1—6а. Лепкий Б., Начерк історії української літератури (до нападів Татар), І, нове ілюстроване видання.
7. Левицький-Нечуй Ів., Запорожці.
8. Ляфонтен Ж., Байки (з 4 образками).
9—11. Карпенко-Карий, Суства, нове видання.
12—14б. Грушевський Антін, Іван Франко, поезія (Літературні характеристики укр. письменників, I).
15—16. Руданський С., Співомовки (зі вступ. Лепкого).
17. М. Вовчок, Девять братів і десята сестричка Галя.
18—20. Ахеліс Тома, др., Начерк соціології.
21. Мамін-Сибіряк Д. Н., Чутлива совість.
22—23. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть I.
24—25. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть II.
26—27. Кміт Юрій, В затінку й на сонці оповідання.
28—29а. Збірник народніх пісень і дум.
30—33а. Чайківський Й., Всесв. історія I, стар. віки, з ілюстр.
34. Кіплінг Р., От собі казочки (з двома ілюстр.).
35—36. Кіплінг Р., От собі сторійки (з трома ілюстр.).
37. Бернзон Б., Новоженці, комедія в двох діях.
38—39. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть III.
40. Езоп, Байки.
41—43б. Барвінський В., Скошений цвіт, повість.
44—47. Раковський, Ів. др., Психологія, I.
48. Андреев Л., Три оповідання.
49—50. Карпенко-Карий, Хазяїн, комедія.
51. М. Вовчок, Сестра, Козачка, Чумак (оповідання).
52. Бернзон Б., Понад сили (драма).
53—56. Чайківський Й., Всесвітня історія II. (серед. віки).
57—59. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть IV. (кінець).
60. Марко Вовчок, Від себе не втечеш (оповідання).
61—62. Ібсен Г., Будівничий Сольнес, драма.
63—64. Гоголь М., Тарас Бульба, повість, з ілюстр.
65. Руданський С., Цар-соловей, поема-казка.
66. Мольєр Ж. В., Лікар-шуткар, жарт у 1 дії.
67. Котляревський Ів., Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72. Чайківський Й., Всесвітня історія III (нововічна).
73—74. Николишин Д., Розладде (драма).
75. М. Вовчок, Кармелюк, Невільничка (оповідання).
76—77. Геновефа, опов. (з образк.).
78. Куліш П., Оріся, Дівоче серце, Січові гості.
79. Бобиланська Ольга, Некультурна (новела).
80. Бобиланська Ольга, Valse mélancolique.
81—84. Франс Ан., На білих скалах, повість.

ІВАН ТОБІЛЕВИЧ
(КАРПЕНКО КАРИЙ)

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

КОМЕДІЯ НА ЧОТИРИ ДІЇ

152162

(ПРОТЯГ «СУСТА») БІБЛІОТЕКА
Станіславського державного
інституту
..... шифр

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯЙПЦІ,

Українська Накладня
с. з о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstr. 83

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Книгарня Наукового
Тов. ім. Шевченка
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Ukrainśka Knyharnia
i Nakladnia
850 Main Str.
Winnipeg Man. (Canada)

Друковано в друкарні К. Г. РЕДЕРА, тов. з обм. порукою в ЛЯЙПЦІГУ.

Тобілевич назвав „Житейське море“ протягом „Сусти¹⁾“. І дійсно, ця „комедія“ не тільки своїм змістом — багато тих самих осіб, згадуються події з „Сусти“ як щось само по собі зрозуміле (див. стор. 25, 74, 77 і т. д.) — доповняє ці драматичні картини, як Карпенко-Карий назвав „Сушту“, але й головною думкою. Старий Макар Барильченко, козак-хлібороб, зустрінувшись на хвилину з метушливим життям міста, „тікає у своє старе гніздо“, бо тільки там „і гарно, й ясно, і просто, і спокійно“ („Сушта“, стор. 131), й його син, зазнавши роскошів такого життя, у хвилині розжалоблення, бачить, що „правда там, де свята природа, де землю поливають кривавим потом праці“ („Жит. море“, стор. 127). Значить, красу і правду можна найти тільки на лоні природи, тільки на селі, бо там тільки люде правдиві.

Іван Макарович, якого життєве море носило давніше світами, додумавсь було колись, що

¹⁾ „Сушта“, видання „Загальної Бібліотеки“, ч. 9—11, див. передмову Б. Лепкого.

життя сучасних людей, цих „штучних людей, із розбитими нервами“, людей, що порвали з природою, що воно суєта, а все ж сам таки попав у вир такого життя, пішовши, за покликом свого таланту, служити своєму „кумирові“ — театрові. І те життєве море не пожалувало людини, що обновила була на селі через „робочу дисципліну“, воно закрутило ним — а в Івана Макаровича не стало сил, щоб поборотися з його бурливими хвилями. Не стало, бо в нього не було того, що Тобілевич називає „нравственною (моральною) дисципліною“, а що дає силу до боротьби. Слабий енергією, збавлений оплесками публіки, розпещений щастям, Іван Макарович, під ударом хвиливого, але ж великого нещастя, додумується удруге, що природа, яка виробила колись у ньому „робочу дисципліну“ й через неї допомогла йому стати великим артистом, що та природа допоможе йому добути й дисципліну моральну й направить його розбите життя. Село і природа — мають обмити Івана Макаровича з бруду, що налип на ньому за п'ятнацять літ пробування на сцені, і він сам, обмитий уже, міркує і в „храм іскуства внести чистоту“, заплямовану поганими, неартистичними творами (див. „Суєта“, стор. 94,

„Жит. море“, стор. 83) і ще поганіщими нездарами-акторами (див. „Жит. море“, стор. 76).

Чи піде Іван Макарович на село обновлятися, чи найде силу опертися хвилям життєвого моря, чи, може, уляже знову спокусам Ваніни та з дня на день відсуватиме це оновлення, обіцяючи собі „починати нове життя від завтрішньої днини“ (стор. 65) — цього нам автор у драмі не докажує. Ми схилиємось до такої думки, що Іван Макарович, хоч і зможе взяти себе на якийсь час у руки, але ж „усе-таки нікуди він не поїде“, і що йому, зіпсованому світовим життям, важко буде обійтись і „без ресторанчиків“ і „без женщин“. Але ж це і для самої драми, і для автора річ невеликої ваги. Твір, як картина, закінчений, думка автора переведена, сам він своєю лебединою піснею — „Житейське море“ остання драма Карпенка Карого — співає пеан природі, селу та сільському життю, та не як захоплений ентузіяст-романтик, а як людина, що скоштувала його гірких овочів, як чоловік, що ним хвилі бурливого життєвого моря нерасбили немилосерно о скелисті береги та часто викидали його, розбитого, на піскові лави...

І так, обидві драми Тобілевича треба брати як цілість, і хоч це самотійні для себе твори,

читати їх слід одну за другою. І з літературного боку одна п'єса доповнює другу. Правда, „Житейське море“ твір, може, трохи цільніший, зате „Суєта“ живіща, правдивіща і робить глибше вражіння. Але ж успіх обох творів на сцені запевнений іще на довгі часи.

В. Верниволя.

ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

комедія

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Іван Барильченко, артист.

Маруся, його жінка.

Карпо Барильченко, хлібороб.

Михайло Барильченко, директор гімназії.

Наташа, його жінка.

Хвиля, капітан власного комерчеського¹⁾ парохода.

Ваніна, актриса.

Крамарюк, актор.

Надя, молоденька актриса.

Усай, антрепренер.

Нактус, помішник режисера.

Денис Банітов, актор.

Райська, актриса.

Граф

Перша дама

Друга дама

Третя дама

Крутицький

Стьопа } його діти

Петя }

Деркач

Круглянов

Вася, театральний портний²⁾

Пріська

Катря

Махметка

} прислуга на дачі³⁾
Івана Барильченка.

із публіки

¹⁾ купецького пароплава

²⁾ кравець

³⁾ вілля

ДІЯ I.

Застольна кімната на дачі в Марусі Барильченкової.

Ява I.

Михайло, Іван і Карпо — одягнені в верхню одежу, з шапками в руках, ждуть. Павза.

Іван, робить цигарку й закурює. Ну, й довго баби наші наряджаються.

Маруся, виходить із парасолькою в руці. Я готова!

Михайло. А Наташа поки на голові волосок до волоска не прикладе, то й ноги заболять, ждучи. Сідає.

Наташа, з дверей. Не можна ж іти гуляти, розтріпавши волосся!

Михайло. А ти б гладенько, як Маруся — любо глянути!

Маруся. Спасибі.

Наташа. У кожного свій стрій¹⁾ і смак.

Іван. Та ще поспіємо до снідання прогулятись. Що це, Марусю, наш Нептун-Хвиля цілий місяць у нас не був?

Маруся. А, певно, його підхопили хвилі й гойдають десь у морі.

Іван. Море, море, море! . . . Сьогодні ми

¹⁾ шик, лад

нервами й догодиш публику до ілюзії. Ілюзії зникли, — і ти один! Громадське життя, зо всіма своїми питаннями, пливе мимо тебе, як щось чуже . . . Отоді почу авш суєтство¹⁾ такої праці, й хочеться сховатись так, щоб тебе ніхто не бачив, і ти щоб нікого не бачив, зоставшись самим собою, а не в шкурі витворених персонажів, які тебе вже навіть не цікавлять!

Михайло, зітхає. Ніхто не віда, як хто обіда! . . . Мовчать. А ти задовольнений, Карпе?

Карпо, сміється. Я про це не думав і не думаю: ніколи, брате!

Іван. Робоча дисципліна! А? Натурально. А що натурально, то й гарно, і приємно, і спокійно; всі ж гідумані людьми професії псують найкращого чоловіка, а в-кінці-кінців перетворюють саму здорову людину²⁾ в неврастеніка, дітей же цих нещасних — роблять дегенератами! . . .

Михайло. Наташа! Я, їй-Богу, роздягнусь і не піду гуляти!

Ява II.

Ті-ж і Наташа.

Наташа, виходячи. Що за нетерплячка! Я чула вашу розмову й готова сперечатись без

¹⁾ марноту

²⁾ і найздоровішу (моск.)

краю! Іван Макарович сьогодні хоче все прогнати з життя людського і проповідує смерть! . . .

Михайло. Ходім уже! — Я хочу прогулятись, і тобі треба купити . . .

Наташа. Стривай! Тільки мертвяки можуть . . . Ах! Зонтик¹⁾ забула! Побігла в кімнату.

Михайло. Ну от! Де ж тут бути спокійним! Всі сміються.

Наташа, вискакує з зонтиком. Спокій — смерть! Життя — вічна праця, вічне незадоволення; вони примушують чоловіка шукати кращого, і в цім — прогрес! Чоловік повинен кипіти, кипіти й кипіти, а википів, прохолонув — спи!

Михайло. Я вже википів (сміється) і йду спокійно подихати чудовим повітрям. Іде.

Іван. Прошу!

Наташа, за нею Іван і Карпо. На дверях. Ти, Миша, ніколи не кипів! До Івана. Миша спав і спить посеред сонних педагогів. Нудно так живій людині! Я не люблю життя сонного, одноманітного, як маятник . . . Як собі хочеш, Миша, я йду на сцену. Голос зникає. Вийшли.

Ява III.

Маруся, Катря і Пріська.

Маруся. Катерино! Входить Катерина. Приготовляйте стіл для сніданку, я зайду

¹⁾ парасольку

тільки в кондитерську¹⁾ і скоро вернись виходить.

Катря. Прісю! Неси сюди посуду. Входить Пріська з тарілками і скатеркою; накривають круглий стіл, що стоїть серед хати. Надокучили вже гості — ніколи й погулять.

Пріська. Сьогодні вже всі, слава Богу, роз'їжджаються.

Катря. А бідна Марія Данилівна зостанеться з дітьми сама! Сумно буде.

Пріська. Чого сумно? Менше роботи тай тільки. Я без роботи ніколи не сумую! А прийде твій коваль, а мій Махметка — і буде нам весело! Може, ще Махметка сторожем у наш двір стане.

Катерина. Та я не про нас. Я кажу, що пані нашій буде сумно.

Пріська. А моряк?

Катря, дивиться на Пріську мовчки. Хибá?!

Пріська. А то ж!

Катря. Диви! Мовчать. Що ж це його давно так не видно?

Пріська. Жде, поки Іван Макарович виїде. Мовчать. Коли чоловік та жінка, як от наші, надовго розрізняються, то обоє розвагу знайдуть . . . Так скрізь . . . Думаєш, що Іван Макарович там десь буде сумувать?

¹⁾ цукорню

Катерина. А, може, й буде, він сильно любе паню.

Пріська. Любе, а сумувать не буде! Як раз такий він! Ще жінка, розріднившись з чоловіком, буває, що зостається вірною йому; а чоловік ніколи у світі. Вони гірші за нас, я їх за це ненавиджу!

Катря. А Махметка?

Пріська. Такий же! Татарська собака! . . . Ще позавчора бачила, як присідав біля Мотрі . . . Ну й зацідила ж я його в мордяку, аж зубами клацнув!

Катерина. Ха, ха, ха! . . . І нічого?

Пріська. Вишкірив зуби, промовив: раз, два! Тай годі! Я, Катре, зла буваю, як собака, на весь світ зла: правди нема! От і зараз: яка це правда? Вони пішли на прохідку¹⁾, а ми їм готуй снідання! Хибá, ти думавш, трудно панею бути?

Катря. Певно, трудно. Треба вчитись багато!

Пріська. Нічого не треба! Треба тільки гарно одягатись, — і пані . . . Я служила в Одесі, в гостинниці, з одною дівчиною — її теж Катрею звали, — а потім я в неї служила за гóрничну!²⁾ Клаца язиком. От і знай!

Катря. Кому яке щастя!

¹⁾ прохід

²⁾ покоївка

Пріська. Правда, що вона гарна була, — як намальована, пани їй проходу не давали... Вони страх люблять гарних дівчат: хто б вона не була — їм усе-одно, аби гарна! Їй¹⁾, правда! І взяв її якийсь панич. Потім через год, чи що, наймаюсь я до пані. Дивлюсь, аж то Катря, тільки вже не Катрею зветься, а Ларисою. Розряжена²⁾ в шовк, черевики на високих корках, голова як куделя, на все пхека, ... а сміятись вивчилась так гарно — прямо, як канарейка³⁾ співає; навіть я любила слухать її приятний сміх! Отам я надивилась... Тьфу! Паничі їй руки цілують, а вона їх по морді б'є.

Катря. Бий їх сила божа! І нічого?

Пріська. Нічого! Вдаре по морді й заллється своїм гарним сміхом, а вони й собі сміються.

Катря. Шкода, Прісю, що ми з тобою не такі гарні, як та Лариса.

Пріська. Я б не хотіла! Противне життя, паскудетво! Гіршого нема у світі: краса злиняє, від роботи одвикне! ... Зпершу москалі будуть бить по морді, а потім із торбою ходитиме! ..

¹⁾ скорочене: їй-Богу

²⁾ вичепурена (моск.), чепурно одягнута

³⁾ канарок

Ява IV.

Хвиля й Маруся. Дівчата виходять.

Маруся, з коробкою. От і стіл готовий, а вернуться наші, будемо снідати. Сідайте! Де ви тут узялися так нежданно?¹⁾

Хвиля. Тільки-що приїхав. Дивлюсь, кумпанія, хотів підійти, а потім побачив, що ви одрізнилися і пішли в кондитерську, тоді я за вами по гарячому сліду... І от стою, дивлюсь і таю²⁾... Був я в Александрії, Марселі, Лондоні і ніде не зрадив вам³⁾, день і ніч тільки про вас і думав, мало не потерпів аварії⁴⁾... Як же ви поживаєте, моя радосте? Я занудився за вами!

Маруся. Платоне Пилиповичу! Ви знову за своє? Не смійте так говорити зо мною!

Хвиля, бере шапку. Ви в поганому настрої — я тікаю. Йде до дверей і стає. Два місяці я вас не бачив!...

Маруся. Ви знаєте давно, що я не люблю таких відносин.

Хвиля. Щиріх?

Маруся. Хоч би й найщиріших! Не забувайте, що ви для мене звичайний кість.

¹⁾ несподівано (моск.)

²⁾ тану, розпливаюсь (моск.)

³⁾ москалізм, по-укр.: зрадив вас

⁴⁾ розбиття корабля

1512162

Бібліотечний знак
 Київська університетська бібліотека
 Київ

друг мого чоловіка, і що я вам поведу ніколи не давала зневажати мене! . . .

Хвиля. Чим же я вас зневажаю? Я б тільки хотів бути рідним для вашої душі й серця! . . . Я вас давно любив і люблю, а ви не хочете зо мною ласкаво говорити! . . . Не хочете знати мене!

Маруся. Я вас знаю.

Хвиля. І що ж ви можете сказати не-доброго про мене?

Маруся. Ви . . . Не хочу говорити!

Хвиля. Говоріть! Лайте, тільки говоріть!

Маруся. Ви багатий, розпаскуджений удачами¹⁾ чоловік . . . Чого вам заманеться, ви хочете того добути, і хоч би на шляху до вашої мети лягли трупи, вам однаково . . .

Хвиля. Малюнок вірний! І знайте, що я добуду, чого хочу!

Маруся. Ніколи! Ви злий чоловік, ви затесалися²⁾ в дружбу до Івана й наважились ограбити вашого друга!

Хвиля. Боже сохрани, я не грабитель, мене ограбили! Я вас любив ще дівчиною, а ви, під впливом сценічних ефектів, проміняли мене на ілюзію щастя!

Маруся. Неправда! Я безмірно щаслива! Благородна висока душа Івана для мене рід-

¹⁾ щастям (все вдається)

²⁾ втирилися, влізли (моск.)

ніща, ніж ваша: черства, практична! Іван — поезія, а ви — проза!

Хвиля. Маріє Данилівно, і ви проза!

Маруся. Може, я через те й люблю поезію.

Хвиля. Поезія легко зраджує — настрої для неї все!

Маруся. Іван чесний чоловік.

Хвиля. Я чести від нього не однімаю . . . Іван чесний чоловік, але, як артист, живе нервами і зраджує вам що-дня, а нині цього за безчестя вже ніхто не лічить¹⁾.

Маруся. Неправда ваша, — я лічу!

Хвиля. Бо ви багато казок читали! У вас дитячий погляд на людські відносини! Ви ще не викупались у житейському морі!

Маруся. За те ж ви так багато в ньому купались, спускаючись на саме дно, що повні багна від того мулу, який zostавсь на вас.

Хвиля. А як я вам покажу, що на вашому Іванові більше мулу, ніж на мені?

Маруся. Знаєте, що я вам скажу?

Хвиля. Не знаю.

Маруся. Ідіть собі з мого дому й ніколи тут не появляйтесь, або ніколи не говоріть мені нічого про мого мужа! Я люблю Івана, я вірю йому, а ви цілий год спокушаєте мене, хочете розбити мою віру й отруїти мою душу.

¹⁾ не вважає (моск. считаєть)

Коли ви справді мене любите, то не віднімайте ж від мене своїми натяканнями тієї святої віри, якою я живу, якою я щаслива!

Хвиля. Колись люде вірили в казку, що земля стоїть на трьох китах; тепер знають істину, і переміна казки на істину не зробила людей нещасними! Я вам докажу, що Іван зрадник, і ви будете щасливі зо мною!

Маруся. Ніколи у світі! На це я не здатна, і потеря¹⁾ віри в одного Івана для мене рівна потері віри до всіх, рівна духовій смерті.

Хвиля. Побачимо.

Ява V.

Ті ж, Іван, Михайло, Наташа й Карпо.

Іван. А, Нептун, властитель моря, здоров, друзяко! Цілюються. Що ж це тебе так давно не видко? Спасибі, що завернув! Я сьогодні од'їжджаю, так хоч поснідаєм укуці! Марусю, от ти все журилася, що сумно тут самій; а Платон? Він же мій друг і тебе так щиро поважає, що й без мене буде провідувати... Ти, брате Платоне, не забувай Марусечку мою! Цілує Марусю в руку. Мій тихий, світлий ангел, мій приют²⁾ і пристань від бурь житейських.

¹⁾ втрата (моск.)

²⁾ захист (моск.)

Ах, житейське море, брате, страшніше, ніж те море води, над яким ти властитель! Ну, що ж, Марусечко, будемо снідати! Через час¹⁾ пароход одходить, і нашим гостям треба їхати.

Маруся. Зараз звелю подавати. Вийшла.

Іван. Ху, ти Господи! Платон! Ти ж не знайомий іще, а я, дурноверхий, забалакався, та й забув. Підводить його до Наташі. Моя братова. Нептун, бог моря, капітан власного корабля—Хвиля! А це мої брати: Михайло й Карпо!

Михайло. Дійствительний статський совітник Барильченко.

Іван. І кавал'єр²⁾, і директор гімназії... Треба ж сказати весь титул.

Карпо. Барильченко.

Іван. Без титула! А ні, стрівай. Український козак! Я гордюсь тим, що родом сам козак. Колись, брате, наші діди над морем панували й на поганеньких човнах до Синопа добирались і Скутарь руйнували; а ми вже от плаваєм житейським морем і частенько руйнуємо своє здоровля від того, що плавати не вміємо, або пливем не туди, куди слід. Подають сніданок. От і снідання. Прошу сідати.

¹⁾ годину (моск.)

²⁾ має ордер

Сідають. Горілочка? . . . Марсали¹⁾ Вам чого? П'ють, їдять і балакають.

Хвиля. Сьогодні покидаєте наш благодатний Крим?

Михайло. Сьогодні. Пора. Більше місяця у брата гостювали.

Наташа. А мені здається, що я тільки вчора сюди приїхала! Звичайно, Крим не Рівієра . . . Ах, Рівієра, Рівієра! Але тут, на дачі в Івана Макаровича, ми жили в товаристві великого артиста, дух котрого вітає над усім! Мені весело було в такім товаристві, я не забуду ніколи тих хвилин високого настрою душі, які я мала, дякуючи Іванові Макаровичеві! День у мене плинув як одна година: веселість Івана Макаровича, його глибокий юмор, його співи довго ще лунатимуть у моїм серці!

Хвиля. Чуєте? Отак усі жінки йому співають. Щасливий!

Маруся. Івана всі люблять, і мені то мило!

Іван. Не завидуй, брате! . . . А знаєте, Наташа, сучасним рецензентам не вадило б повчитись у вас писати рецензії . . . Жаль, що ви не пишете, а з вас був би приятний для акторів рецензент.

Михайло. Ха, ха, ха!

¹⁾ вино

Наташа. І зовсім несмішно! Приїдете до нас, будуть іще кращі рецензії. Наш учитель словесности¹⁾ прекрасно²⁾ пише.

Михайло. Учителям гімназії заборонено писати дурощі.

Наташа. Я попрошу, і буде писати.

Хвиля, до Карпа. Ви, видимо, хлібороб?

Карпо. Хлібороб. Тепер діти уже працюють, а я дозволив собі, перший раз у життю, покинути землю, щоб покупатися в морі, по совету лікарів³⁾.

Хвиля. І що ж, допомгло вам море?

Карпо. Як бабі кадило. Що раз зіпсуєш, того вже ніколи не поправиш.

Іван. І не тільки в здоровлі, а і взагалі? . . .

Карпо. Природа не йде на компроміси.

Маруся. І я так думаю.

Наташа. Здається, вам, Іване Макаровичу, немає на що скаржитись: ви цільна⁴⁾ людина! Я рідко бачила таких.

Михайло. Недавно ти це саме казала вчителеві словесности.

Наташа. Ну, так що ж? І Тарас Петрович людина цільна, високого росту, брюнет, красивий⁵⁾.

¹⁾ літератури

²⁾ дуже гарно (моск.)

³⁾ на раду (моск.)

⁴⁾ суцільна, цілкова; суцільність (моск.)

⁵⁾ гарний на вроду (моск.)

Михайло. Та так. Тільки що ці одзнаки до цільности¹⁾ натури мало стосуються.

Наташа. Відчепись, педант! Іване Макаровичу, а коли ж ви до нас приїдете?

Іван. На Різдво.

Наташа. Ой, як довго ждати! Дожидаючи вас, наша публичність буде дні лічити.

Хвиля. Особливо ви. Михайло сміється.

Наташа, глянула на Михайла, знизнула плечима, до Хвилі. Ви вгадали.

Хвиля. Як бачу, ви велика поклонниця талантів.

Наташа. О, я вміраю за сценою, особливо, коли в театрі грають такі артисти, як Іван Макарович.

Іван. Мені вже страшно! Ви ще не бачили мене на сцені, а зарані в'являєте собі щось надзвичайне; це може дуже пошкодити вражінню: коли ждеш багато, то відбіраєш дуже мало.

Наташа. Я жду того, що можливо взяти, й надіюся, що візьму й вип'ю повну чару. Михайло сміється спокійним сміхом.

Іван, із чаркою в руці співає. Всі наливають і помагають співати:

¹⁾ див. стор. 23., пом. 4.

*Повнії чарки всім наливайте,
Щоб через вінець лилося,
Щоб наша доля нас не цуралась,
Щоб краще в світі жилося й т. д.,*

По скінченню пісні: За ваше здоровля, дорогі мої!

Наташа. Браво, браво! Підбіга й цілує Івана.

Карпо, дивиться на часи¹⁾. Пора. До Марусі. Дозволяєте? Маруся киває головою. Встають. У мене все готове, а от і фурман під'їхав. Цілується з Іваном. Прощай, брате! Спасибі тобі за все! Не минай же старого гнізда! Мама сильно за всіма вами сумує, а особливо тепер, коли тато помер, і вона зосталась сиротою. Знаєш, проживши п'ядесят літ укупі чесно, злилися душами в одну істоту, а потім раптом одного не стало... і мов тебе розірвано надвоє, і ти що-дня чуєш незалічиму рану. Тяжко бува дивитись на її очі, повні якоїсь невимовної журби!

Іван. Приїду, хоч би там що! Я тобі напишу. Поцілуй маму, Явдоху, Василю, Демида¹⁾, всіх, усіх!

Карпо. А ти, Михайле? Може б тепер оцє зо мною заїхав; крюк невеликий²⁾.

Наташа. Заїдемо, Миша.

¹⁾ ціла Барильченкова сім'я — див. „Суета“ — „Заг. Біб.“ ч. 9—11.

²⁾ не далеко об'їжджати, невеликий об'їзд

Михайло. Ніяк не можна, післязавтра екзамені... Сам знавш, як же без директора... Я ж одпуску¹⁾ не брав.

Карпо. Та так. Прощайте! Цілується з Марусею. А ви до нас, з дітьми, погостювали б!

Іван. А що ти думаєш, Марусечко? Я з тобою спишуся²⁾, і ми з'їдемося укупі до Карпа.

Маруся. З радістю, якщо діти будуть здорові!

Наташа. Ви напишіть мені, коли, то й я приїду.

Іван. Добре.

Карпо. Прощайте, бувайте здорові!

Іван. Кланяйся всім!

Маруся. І від мене!

Карпо. Спасибі. До Михайла. Не гайтеся. Вийшов.

Михайло. Ну, до побачення! Цілується з Іваном, цілує в руку Марусю і йде. Спасибі за все! Попутно Хвилі. Будете в нашім городі, прощу не минати моєї хати. Приятелі брата — мої приятелі. Наташа, Карпо жде.

Наташа. Що ж я, не прощавшись, піду? Прощайте, Маріє Данилівно! Просимо до нас на Різдво. Цілується. Іване Макаровичу, до приятного псбачення! Цілує його, йде й обертається.

Михайло. Наташа, Карпо жде! Опізнимось.

¹⁾ відпустки (моск.)

²⁾ злистуюсь, листа напишу

Наташа, на порозі. Я так зріднилася з вами [чуть¹⁾ сльози], що прямо таки розлучатися не хочу, а мушу... Витира очі. До побачення! Всі виходять. Прислуга, що раніше почала приборку²⁾, виносить деякі пакунки, вертається й кінчає своє діло.

Ява VI.

Катерина і Пріська, потім Іван, Маруся і Хвиля.

Пріська. А скільки вони тобі дали?

Катерина. Генерал — карбованця, генеральша³⁾ — два, а той мугиряка — четвертак⁴⁾.

Пріська. І мені таксамо дали.

Катерина. Спасибі й за те. Буде чим почастувать коваля й Махметку... Тільки що Махметка не п'є, — їм заборонено.

Пріська. Та бреше! Як би люде не робили того, що їм заборонено, то дуже б сумно жилося! Іван, Маруся і Хвиля вертаються. Маріє Данилівно! Махметка хоче нанятись до нас у двір за сторожа.

Іван. О, сторож вірний.

Маруся. Надійний⁵⁾. Нехай приходить.

¹⁾ мало не плаче (моск.)

²⁾ у Галичині : прятання

³⁾ генералова

⁴⁾ 25 копійок (пів гривні)

⁵⁾ надійний, покластися можна (моск.)

Приносьте, дівчата, решту білизни . . . Дівчата вийшли.

Іван. А я приляжу, бо рано встав, утомився. Сон перед обідом золотий. А ти, Платоне, обідаєш із нами.

Хвиля. Може.

Іван. Так я з тобою не прощаюсь. Виходить.

Ява VII.

Хвиля й Маруся.

Довга павза. Маруся переклада речі і кладе їх у скриню; дівчата вносять гладжені сорочки, кладуть і виходять.

Маруся. Чого ж ви мовчите? Розкажіть, що бачили цікавого у світі.

Хвиля. Ви не любите слухати того, що я говорю, а я так переповнений одною думкою про вас, що мені нічого більше в голову не лізе.

Маруся. Ну, то читайте он журнал; а то ви слідкуєте за моїми рухами, й я не можу спокійно робити свого діла.

Хвиля. Дозвольте ж хоч дивитись на вас!

Маруся. З вами можна стратити і святе терпіння!¹⁾ Ви нахаба, яких я ще не бачила! . . . Як би я не була певна у своїх моральних силах, то розказала б усе Іванові.

Хвиля. Розкажіть. Він викличе мене на поєдинок, і я його вб'ю.

¹⁾ терпець (моск.)

Маруся. Фу, противний! Що з вами сталось?

Хвиля. Я вас люблю безумно!¹⁾ Входить Пріська.

Пріська. Маріє Данилівно, Махметка тут.

Маруся. Клич! Пріська вийшла. Дуже рада, що так сталося. Я замкну двері перед вами і для охрани²⁾ поставлю сторожа Махметку.

Хвиля. Не забувайте, що Татари золото люблять.

Маруся. Не міряйте всього золотом. Махметка преданий³⁾ мені чоловік і за його плечима я буду тут сидіти, як у фортеці.

Хвиля. Нема такої фортеці, яка б після довгої осади⁴⁾ не здалась. Входить Махметка, на вид⁵⁾ сильний чоловік.

Махметка, кланяється. Доброго здоров'я!

Маруся. Здоров, Махметка. Ти хочеш нанятися сторожем до мене?

Махметка. А чого ж не хотіть? Настояще хочу!

Маруся. Ми тут самі баби зостаємся, то ти нас будеш стергати не тільки від злодіїв, а й від злих мужчин.

Махметка. Махметка сам злий, його знають: раз—два і через паркан сторч головою!

¹⁾ до безтями (моск.)

²⁾ охорона, захист (моск.)

³⁾ відданий, вірний (моск.)

⁴⁾ облога

⁵⁾ вигляд

Маруся. Мені такого і треба. Маєш десять карбованців у місяць і харчі. Згода?

Махметка. Маєш вірного пса!

Маруся. З сьогоднішнього дня й зоставайся.

Махметка. Я вже зостався. Будеш довольна¹⁾. Виходить. Махметка слово держить! Чути дзвінок.

Маруся. Відчиніть двері.

Хвиля. До речі, подивлюсь, чи міцний замок. Іде. Двері відчиняються, й показується ефектна, красива артистка Ваніна.

Ява VIII.

Ті ж і Ваніна.

Ваніна, на дверях. Простіть! Подзвонила й хотіла ждати, коли дивлюсь, двері незамкнені, й я ввійшла. Підходить. Вибачайте, може, не в пору? Артистка Ваніна. А ви, певно, Марія Данилівна, жінка нашого знаменитого артиста?

Маруся. Так.

Ваніна, обніма й цілує. Дуже рада з вами познайомитись. Ми з Іваном Макаровичем служимо з одній трупі.

Хвиля. Давно?

Ваніна, глянувши на нього, до Марусі. Їду на сезон і забігла спитати, коли їде Іван Макарович.

¹⁾ задоволена

Маруся. Сьогодні; прошу сідати.

Ваніна. Познайомте.

Хвиля. Капітан власного судна.

Ваніна. Моряк?

Хвиля. По сухому путі¹⁾ судном не плавають. Ідучи мимо Марусі. Одна з багатьох.

Ваніна. Що ви сказали?

Хвиля. Нічого — я кашлянув.

Ваніна, сміється. Оригінальний кашель.

Хвиля. Морський!

Ваніна, сміється. Так Іван Макарович їде сьогодні? Дуже рада, що матиму попутчика²⁾.

Хвиля, під ніс. Приятного для серця.

Ваніна. О, та в вас сухий бронхіт!

Хвиля. Застарілий, хронічний.

Ява IX.

Ті ж і Іван,

з маленьким своїм синком на шиї, скаче конем.

Іван. Гоп, гоп, гоп! Ппрр.! О! Людмила? А ти де тут узялася?

Ваніна, протяга йому руку. Тільки-що приїхала.

Іван. Руки заняті. Де ж була?

Ваніна. На дачі Ракофукса. Брала морські ванни, їду на сезон і заїхала провідати вас.

Іван. Я зараз. Здам пасажира няні.

¹⁾ по сухому шляху (укр. „путь“ — жін. род.)

²⁾ товариша в дорозі (моск.)

Маруся. Чому ж не одпочивавш?

Іван. Ліг — не спиться. А тут Івасик прийшов . . . Ну, козаче, держись, візьми батька за чуба! Так. Гоп, гоп, гоп! Скаче конем за двері.

Ваніна. Ах, яка чудова картина! І хто б подумав, що великий артист Іван Макарович такий примірний сім'янин? У мене слъози на очах!

Хвиля. У вас на мокрому місці очі.

Ваніна. Моряк привик до води, й йому скрізь мокро, тільки душа, очевидно, суха й не почува сімейних радощів.

Хвиля. А ви сімейні!

Ваніна. Я жєнщина й артистка: ілюзії легко находять стежку до нашого серця.

Хвиля. Зрозумів! Іван грає ролю батька, а ви плачете?

Маруся. Даремно! Іван прекрасний сім'янин і благородний батько перш усього¹⁾, а потім уже артист.

Хвиля. І поет . . .

Маруся. Щоб ви знали! Одно достоїнство не виключає другого, а тільки доповня й робить чудовий, гармонійний акорд, який чарує душі всіх!

Ваніна. Правда, свята правда! Цілує її.

¹⁾ перш за все (моск.)

Іван Макарович ніжний, благородний чоловік, а через те загальний кумир¹⁾).

Хвиля. І ваш?

Ваніна. І мій! Ха, ха, ха! У вас, власне кажучи, язичний бронхіт, вам би не вадило полічитись!

Хвиля. Тут нема добрих лікарів. Один, правда, є; коли ж і той, під впливом поезії, не хоче практикувати! Може б ви взялися полічити мене?

Ваніна. Приїжджайте до нас у Харків, там ми вас скоро вилічимо!

Хвиля. Боюсь, щоб мій бронхіт не обернувся в карманну сухоту²⁾).

Ваніна. А мені здається, що вам нічого боятись; у вас і зараз, певно, карманна сухота. Ха, ха, ха!

Хвиля. Хто сам сміється своєму остроумію³⁾, той не остроумний!

Маруся, засміявшись. Еге, ви вже ображаєтесь! Явна признака, що сіли на міль.

Хвиля. На такій мілі сидіти приємно.

Ваніна. Ха, ха, ха! Де ви його взяли? Йй-Богу, оригінальний моряк! Я дуже люблю оригіналів!

¹⁾ идол, божок

²⁾ сухоти на кишєню (моск.)

³⁾ бистрий розум, дотеп — хто сміється зі своїх дотепів — не дотешний

Хвиля. А я дуже люблю гарних жінок!
Ваніна, до Марусі. З ним не заскучаєш!
Маруся. Докучить! Входить Іван.

Ява Х.

Ті ж і Іван.

Іван, до Ваніни, подає руку. Ну, тепер доброго здоровля! Ваніна робить рух, хоче поцілувати Івана, Іван держить її за руку, до Хвилі: А що: правда, Людмила Павлівна гарна й весела молодиця?

Хвиля. Бой¹⁾ жінка!

Іван. А тобі, Людмילו, як здається мій друг?

Ваніна. Бой чоловік!

Хвиля. Пара п'ятак.

Ваніна. Дешева рибка — погана юшка!
Я до тебе . . . я до вас, Іване Макаровичу, на хвилинку, — мене там ждуть.

Хвиля. Хто?

Ваніна. А ну, вгадайте.

Хвиля. Звичайно: поклонник таланту.

Ваніна. Я не талант.

Хвиля. Гарненькі жінки всі з талантом.

Ваніна. Спасибі.

Хвиля. Вибачайте, чим Бог послав, тим і частую!

Ваніна. От чудак! З вами не зговориш²⁾ . . .

¹⁾ козир-жінка, боєва

²⁾ звичайно кажуть: не збалакаєш, не добалакаєшся

Хвиля. Так договоришся! Іван і Маруся сміються.

Ваніна. Та ну вас к чорту! Дайте побалакати з Іваном Макаровичем.

Хвиля. Сип!

Ваніна, тупа погою. Та постійте бо хоч хвилину!

Хвиля. Ні, я краще посиджу. Сідає.

Ваніна. Ха, ха, ха! От іще морський чорт! Як же ви себе почуваете, Іване Макаровичу?

Іван. І добре й погано: добре, бо відпочив, погано, бо знову починається противна суєта, для якої я мушу покидати свій рай!

Ваніна. А ваша дача справжній рай!

Іван. Це не моя — я тут гість; дача Марусина, і цей рай без неї не був би раєм!

Ваніна підходить до вікна. Іван іде до неї і стає поруч.

Хвиля, до Марусі. Парочка.

Маруся. Мефістофель!

Ваніна. Ах, яка краса: і море видко, як на долоні . . . і тори . . .

Іван, тихо. І якого чорта ти приперлась! Писав же, що виїду сьогодні . . .

Ваніна. Не можна очей одірвати. Тихо. Не видержала — прости! Ах, сад. Одходить. Ах, сад який! Рай, рай кругом! Я вам, Маріє Данилівно, завидую . . . Нікому не за-

видую — це не в моїй натурі, — а вам завидую: дача — едем і муж — великий артист! Щаслива!

Маруся. На-половину; я мужа не бачу пів року, а тут прикована тільки обов'язком матері . . .

Ваніна. О, обов'язок матері — приятний обов'язок: він над усім панує в жіночому серці, для нього все можна в жертву принести, все віддати!

Хвиля. І чоловіка?

Ваніна. І чоловіка.

Іван. Ну, це вже занадто!

Хвиля. Коли б материнство над усім так панувало в жіночому серці, то не робили б стільки абортів.

Ваніна. При чому тут борт? Моряк від борта¹⁾ ні на ступінь. Сміється, і всі сміються. А ви, Маріє Данилівно, як дивитесь на материнство? Вам і книги в руки.

Маруся. І я, і муж, і діти, і материнство одне ціле, а ціле повинно бути вкупі, з нього не можна виділити й малої частини, бо тоді, крім страждань душі, пропадає і святість, і краса, і гармонія сім'ї.

Іван. О, моя люба Марусечко! Ще не багато терпіння, і в тебе буде рента, яка дозволить нам не розрізнятись ніколи.

¹⁾ Тут двозначний жарт виходить із гри слів: „аборт“ (викидень) і „борт“ (прилавок у човні)

Хвиля. На старість.

Іван. Що ж робити?

Ваніна. Ой, засиділась! Нерано. Прощайте, дорога Маріє Данилівно, найщасливіща між жінками! Дуже рада, що з вами познайомилась! Цілуються. До побачення, Іване Макаровичу! Я не виношу качки¹⁾ і в Симферополі одпочину.

Хвиля. І я з вами.

Ваніна. Будьте здорові, бажаю вам вилічитись від язичного бронхіту.

Хвиля. Я зараз же йду за лікарем. Бере шапку. Може, хоч він дасть мені певне лікарство.

Ваніна. Розумієте? Йй-богу, він хоче йти за мною. Я його боюсь! Придержте його, будь ласка!

Маруся, сміючись. На віщо ж ви себе лікарем об'явили? Тепер лічіть! Пацієнт, знаєте, настирливий, — не відчепитесь.

Ваніна, капризно²⁾: Іване Макаровичу!

Іван. Та він жартує! Платоне, ти ж зостанешся з нами обідати?

Хвиля. Я хворий, я не можу їсти, я йду за лікарем.

¹⁾ як хвилює море й хитає кораблем (моск.); виношу — зношу, терплю

²⁾ примхувато

Ваніна, заливається сміхом. До побачення!
Я тікаю. Виходить і стоїть у сніях, сміючись.

Хвиля. Я не одстану.

Іван, держить його. Залиши, що за охота...
Оставайся... ти мене ображаєш і... слухай,
що ти не бачив баб, чи що?

Хвиля, тихо. Не можу, брате, овоц хороша¹⁾ і жде, хибá не бачиш?

Іван. Що ж це ви, Людмило Павлівно: тікаєте, стоячи на місці? Певно, самі ждете?

Ваніна, сміється. А куди ж я від нього втечу? Дожене.

Хвиля, в сніях. Я з вами до Сімферополя!
А поки-що: руль, ліво на борт—в ресторан „Росія“! Ручку! Повний ход!²⁾ Ваніна подає йому руку й, заливаючись сміхом, виходять.

Ява VI.

Іван і Маруся.

Іван. Чорт батька зна що! Дивиться в вікно. Про себе. Тварь!³⁾ Мовчить. Потім зітхає. Маруся спокійно складає речі у скриню. Іван барабанить нетерпляче по склу вікна. Марусю!

Маруся. Що, Ваню?

Іван. А скоро буде обід готовий?

¹⁾ гарне зіллячко (моск.)

²⁾ корабельна команда: керма (стерно), ліво на прилавок і т. д.

³⁾ тварина, худоба

Маруся. Не раніше, як через годину.

Іван. Ху, як довго!... Мені, знаєш, щось їсти хочеться... Я за сніданком нічого не їв... Мовчать. Марусечко!

Маруся. Що, голубчику?

Іван, підходить. Давай, Марусечко, погуляємо сьогодні з тобою.

Маруся, обніма його. Давай!

Іван. Ходім у ресторан. У „Росії“, знаєш, хороший обід, і шампанського мені скортіло випити з тобою на дорогу, а дома нема.

Маруся. Бог зна, що вигадав! Сьогодні й у нас обід гарний, по твому заказу¹⁾. Я не люблю кабацьких²⁾ обідів, і повітря кабацьке мене завжди нудить!... Шампанського я не п'ю, а дома є добре вино, яке ти любиш, і я вип'ю за кумпанією, потім одпочинеш. Дивиться йому у вічі. Ваню, ти нахмурився? Чого, серце?

Іван. Ні, ні, моя голубко, чого б же я хмурився?

Маруся. Я хочу зостатись ці кілька годин з тобою сам-на-сам, будь же ласкавий! Обніма його. Було б тобі залишити Ваніну обідати в нас, і Хвиля б залишився.

Іван. Нехай їй чорт! Ти знаєш, я її

¹⁾ на твоє замовлення, як ти замовив (моск.)

²⁾ Кабак — шинок, коршма (моск.)

ненавиджу! Фойда!¹⁾ Терпіти не можу таких! Ходить по хаті. Нахалка!²⁾ Ху! Нав'язалась незнайомому чоловікові . . .

Маруся. сміється. Хіба́ тебе це ображає? Нехай собі фліртує. Що вона, замужня?

Іван. Не знаю. Я тільки перед кінцем прошлого³⁾ сезону познайомився . . . Вона зі мною раніше не служила . . . Мовчать. Іван ходить по хаті, про себе: Падлюка!

Маруся. Ваню!

Іван, сполоханий. Я? Ніколи в світі!

Маруся. Що з тобою?

Іван. Нічого, серце, а що?

Маруся. Ти сказав: „ніколи в світі!“

Іван. А — а, ха! Думки, знаєш, бродять у голові: не розрізнятися на той сезон із тобою, і вслух⁴⁾ зірвалось рішення⁵⁾: „ніколи в світі“.

Маруся. Хороше рішення! Може б його зараз і виповнити, Ванюша?

Іван. Зараз?! . . . Ні, це дуже раптово: все треба ламать. Цей сезон три переїзди з двома дітьми, в готелю, — і дорого, й тісно.

¹⁾ пуста жінка

²⁾ нахабка (моск.)

³⁾ минулого (моск.)

⁴⁾ на-голос (моск.)

⁵⁾ рішенняць (моск.)

Ні! А на той сезон я устроюсь¹⁾ на одному місці, зарані найду хороше мешкання, й будемо вкупі жити. Мовчать.

Маруся. Ваню! По якій причині²⁾ ви з Ваніною на „ти“?

Іван. Я? Хіба́ я їй говорив — „ти“?

Маруся. Навіть вона сказала тобі „ти“ й поправилась потім на „ви“.

Іван. Може, може! Звичайні театральні відносини — ніби-то товариські . . . Це погано й справді. Я часто даю собі слово держати себе инакше, а проклята привичка звертає на старий шлях! . . . Тобі це неприємно, Марусечко?

Маруся. Ні, не то . . . А так . . . Хто його знає, як і сказати! Відносини на „ти“ з молодою красивою жінчиною ніби свідчать про якусь близькість, і потім — прізвище таке в неї — „Ваніна“.

Іван. О, ха, ха, ха! Це річ звичайна: один сезон — Ваніна, другий — Платоніна! . . . А ти трошки ревнива.

Маруся. Ні, мій любий! Поки я вірю, ніщо мене не трівожить, а потеряю³⁾ віру — ніщо мені віри не верне! Я нездатна ні на

¹⁾ влаштуюсь (моск.)

²⁾ з якої причини, з якого приводу

³⁾ втрачу (моск.)

ревність¹⁾, ні на компроміси! Зрада і смерть — для мене одно! Хто мені зрадить, той умирає для мене на-завжди, без повороту.

Іван. Чесно . . . Чесно . . . Але жорстоко! Пуританізм вийшов у тираж²⁾. Без компромісів жити не можна.

Маруся. Ніяких компромісів не розумію; прямота, чесність, чистота — мій девіз. Мовчать.

Іван, підходить до вікна. Сьогодні буде качати. Глянь, Марусечко, яка краса: море бішено³⁾ б'є своїми могутніми хвилями об скелі, реве й завиває, — мов сердиться, що нема в нього сили розбити предковичню⁴⁾ припону, якою натура одмежила його від землі, — і мусить іти на компроміс! . . . Іди сюди, Марусечко! (Маруся підходить, Іван обнімає її за талію і пригорта до себе.) Марусечко, мені спрашно робиться, коли я в'являю собі, яка манюня кузочка⁵⁾ чоловік у порівнянні з тівю силою, що он так велично розвернулася перед нашими очима й ховається в небесній блакиті . . . Глянь, який вал горне⁶⁾ до берега, ніби хоче розбити свою припону-скелю! Ху!

¹⁾ ревності, заздрість

²⁾ тираж — тягнення на льотерії — тут: пуританізм — вийшов із життя

³⁾ шалено (моск.)

⁴⁾ споконвічні

⁵⁾ комашка

⁶⁾ суне

Розбився сам об скелю в манюні краплі, кришталем заблищали краплі на сонці, сесяючи квітками радуги¹⁾ . . . І могутно, і красно, і спрашно. Пригортає Марусю близько до себе й цілує в лоб.

Маруся. Чого ж страшно? Гарне не страшно, милий . . . Що з тобою? Ти знервований, увесь тремтиш, очі горять . . . ти хворий?

Іван. Ні, моя люба, — я здоровий! А нерви справді піднялися, мов перед виходом на сцену в новій відповідальній ролі . . . Я розлучаюся з тобою — це компроміс, а ти не признавш компромісів, і мене смуток обняв.

Маруся. Це не компроміс! . . . Це обов'язок, який на нас наклало життя і твоя професія. Ти свято виповняєш свій обов'язок до мене, до сім'ї; я виповнюю свій — до тебе, до сім'ї, і цим самим не тільки не обтяжаємо одне другого, а навіть сприяємо розвоєві й нашого щастя й нашого благополучія в будущині. Ти прапюєш, а я, щира твоя помішниця, дома з дітьми пильную наше гніздо й готую тобі спокійний одпочивок. Певність, що ми чесно йдемо поруч до мети, помагає мені легше переносити скруху²⁾, яка часто окутує мене самоту. Коли ж ізближається час твого приїзду, я

¹⁾ веселка (моск.)

²⁾ жаль, журба

оживаю! Тут знову настає весна для мене, і вкупі з тобою я забуваю всі пригоди нашого роздвоєного життя.

Іван, бере її за обидві ручки, дивиться на неї. Світла, благородна душа в тебе, безцінна¹⁾ Марусечко! Для тебе житейське море не страшне, а я боюсь його.

Маруся. Чого ж, мій милий?

Іван. Там, у житейському морі, де я повинен плавати, як і в морі води, — часто хвилями страшними заливає людей! Воно кидає ними, як малими трісочками, і б'є, й розбиває об ту межу, за яку вони не сміють переходити, а переходять по немоці своїй²⁾ . . .

Маруся. Межі — річ свята, на те вони поставлені предковичною мудрістю, щоб здержувати людей від гибелі.

Іван. Ах, моя дорога! Як би ж то для чоловіка були такі міцні й видимі межі, як от скеля для моря . . . А коли межі всі в людей духові³⁾, їх не видно . . . І присплять тебе бажання злі, якими повна наша кров, і підхоплять хвилі, а вал дев'ятий розіб'є життя об межу, як зараз він розбив об скелю роду впрах! Тільки компроміси помагають. Весело. Слухай, Марусечко! Невже, коли б я тобі

¹⁾ якій ціни немає, неоцінена

²⁾ через свої слабощі

³⁾ абстрактні, уявні

зрадив, випадково, без крихти кохання до другої . . . а так, по-дурному, оставляючи завжди в своїй душі і в серці твою світлу, благородну істоту, невже ж, питаю, ти б не простила?

Маруся, зі страхом відступає. Ти мене лякаєш: немов ти зрадив уже і ждеш прощення від мене?

Іван. Ха, ха, ха! О, ні, ні! Це так теоретична розмова.

Маруся, ласкаво. А ти б що сказав, коли б твій друг Хвиля всі шість місяців нашого розлучення займав твоє місце?

Іван. Це инча річ . . . Це паскудство: формальне обдумане життя однієї жінчини з двома — фі!

Маруся. Ха, ха, ха! І скільки я не чула розмов про це питання, всі мужчини ведуть до того, що їм усе можна, а жінчині — не можна! . . . Ні, мій милий, чого мені не можна робити без потері чести, того й тобі не можна! Знай: я тобі не зраджу ніколи у світі — клянусь! А коли ти зрадиш, — я порву навек із тобою! Дзінок.

Іван. Хто б це? Йде уприхожу¹⁾. Відчиняються двері.

Ваніна, сміючись у прихожій: „Не пускайте його, не пускайте“. Вбігає в кімнату.

¹⁾ передпокій

Ява XII.

Ті ж, Ваніна, а потім Хвиля.

Ваніна. Дорога моя, простіть! Йй-Богу, я не знаю, що робити з вашим моряком? Прилип, як реп'ях до кожуха: куди я, туди й він. Не битися ж мені з ним! Мусіла тікати під вашу опіку.

Маруся, сміється. Добре зробили, що вернулись! Роздягайтесь — будемо обідати. Входить Іван і Хвиля.

Іван, веселий. А що? . . . Найшла коса на камінь!

Хвиля, на дверях. Хто з нас камінь — не знаю; знаю, що я коса, а вона трава.

Ваніна, скидає шляпу¹⁾, жартовливо. Нахал, неможливий нахал!²⁾ Я такого мужчини ще не бачила, прямо хоч городового³⁾ клич! Усі сміються.

Маруся. Присько! А ви, Людмила Павлівно, заведіть такого сторожа, як я. Входить Приська. Поклич Махметку й давай обідати. Приська вийшла. В наші часи навіть підлітки, гімназисти, маючи єдинцю⁴⁾ за спряженіє глагола⁵⁾ „люблю“ — грають у любов, фліртують і при-тупляють природну своєму вікові соромливість

¹⁾ бриль, капелюх

²⁾ нахаба

³⁾ поліцай

⁴⁾ погануноту (бал) — у Галичині: недостатчно, п'ять

⁵⁾ за відміну дієслова (моск.)

на-завжди . . . Через це, по мойому, з них у-кінці-кінців, виходять не лицарі, як колись, а мужчини-кокотки! І от тепер жєнщині ходити без сторожа не можна!

Хвиля. Ха, ха, ха! Марія Данилівна фанатик безумовної чистоти . . . Ультра-пуританка. Входить Махметка.

Ваніна. Ах!

Хвиля. Знайомий? Іван сміється.

Ваніна. І неспішно й нерозумно.

Маруся, дає картку Махметці. Піди в крамницю Шарого і принеси дві пляшки шампанського.

Махметка. Раз-два! Вийшов.

Маруся. А правда, надєжний сторож!

Хвиля. Від такого сторожа теж треба мати сторожа.

Ваніна. Йй-Богу, на той сезон заведу собі Махметку. Всі сміються.

ДІЯ II.

Уборна¹⁾ Івана і Крамарюна.

Ява I.

Іван, в одежі і грімі Отелла перед дзеркалом, поправляє грім, Крамарюк у кутку курить. Посередині Ваніна, біля неї граф і Хвиля. По павзі, у двері виглядає Кактус із книжкою в руках.

Кактус. Іване Макаровичу, скоро друга сцена. Зачиня двері.

Хвиля. Сьогодні ми, Людмило Павлівно, вечеряємо?

Граф. А слово?

Іван. В чім річ?

Граф. Після спектакля²⁾ графиня вас жде в „Европейській“³⁾.

Іван. А ви, Людмило Павлівно, з Платоном?

Ваніна, сміється. Ви в ролі Отелла — я вас боюсь.

Хвиля. Щоб ревности не викликати?

Іван. Ха, ха, ха! Даремна річ! Я взагалі неревний. Марусечка моя — сама

¹⁾ гардероба

²⁾ вистава

³⁾ розуміється — гостинниці

вірність¹⁾); а тут? . . . Тут мені нема кого ревнувати.

Хвиля. Людмило Павлівно, він правду каже?

Ваніна. Я не смію судити: Іван Макарович говорить про свою жінку.

Кактус, у дверях. Іване Макаровичу, друга сцена. Зникає.

Іван. Іду. Йде, за ним Хвиля, Іван обертається до графа, котрий шепчеться з Ваніною. А ви, графе?

Граф. Іду, йду! Ви на сцені — й я йду. Всі виходять.

Ява II.

Крамарюк і Ваніна.

Крамарюк. Граф вийшов для виду²⁾ й зараз вернеться.

Ваніна. Я боюся, Стопочко! Та ще лиха година принесла підглядача Хвилю . . . не знаю, що робити.

Крамарюк. Ах, мій ангеле, а я на що? Ви поїдете з графом, Іван Макарович із графинею, а Хвилі я скажу, що в вас болить головка, і сам піду з ним вечеряти — от і все! А поки Іван Макарович скінчить спектакль, поки вернеться з вечіри, — ви будете спати сном праведниці.

¹⁾ у Галичині: уособлення вірности

²⁾ для годиться (моск.), для ока

Ваніна. Гляди, Стьопо, щоб ми не попались: Ваня ревнивий, а в ревливих очі бачать учетверо, а чуття в'являє їм усе невідоме вдесятеро.

Крамарюк. Я, Людечко, старий горобець — одні зуби ззів, другі вставив, — зі мною в сільце не піймають! При тому, все склалося натурально: Іван Макарович — з графінею, а ви з графом. Ха, ха, ха! І там і там — безгрішний флірт: може, який невинний поцілуйчик, тай годі!

Ваніна. Що ти, Стьопо! Ти знаєш, як я люблю Ваню . . . Мені просто хочеться покататись¹⁾ хорошими кіньми.

Крамарюк. Ангеле мій! Це непрактично! Невинний поцілуйчик дасть графові надію в будущині, — і от у бенефіс подарунок. Входить граф.

Ява III.

Ті ж і граф.

Ваніна. Граф! Ви не в театрі?

Граф. Голова почала боліти . . . А ніч чудово-поетична: морозна, ясна, я хочу проїхатись за гóрод, поки спектакль скінчиться. Хочете зі мною?

Ваніна, соромливо. Ніяково . . .

Граф. Зо мною?

¹⁾ провезтись (моск.)

Ваніна. Щоб не подумали чого — я соромлюсь.

Граф. Соромливість красить жєнщину взагалі, а гарну — робить кращою удвоє. Прошу!

Ваніна. Степане Кузьмичу, можна?

Крамарюк. З графом, Людечко? Можна!

Ваніна, до Крамарюка. На ваш одвіт¹⁾ . . . До графа: Зараз! Ждїть у вєстїбюлі. Хутко вийшла.

Граф, подає руку Крамарюкові. Спасибі. Вечеря за мною²⁾. Виходить.

Крамарюк, проводить. Рад служити, рад служити! У двері. Вася! Вася!

Ява IV.

Крамарюк і портний³⁾.

Кактус, на дверях. Тихо! Іван Макарович на сцені. Зник. Входить портний.

Крамарюк. Пришїй мені, голубчику, пуговицю⁴⁾ до сюртучка⁵⁾, і там під пахвою трошки розпоролось. Скида сюртук, портний зашивав.

Портний. Іван Макарович сьгодні сердитий: Людмилі Павлівні пальцем посварився, а мене тут же вилаяв ні за се, ні за те . . .

¹⁾ одповідальність

²⁾ я плачу вечерю

³⁾ кравець (моск.)

⁴⁾ гудзик (моск.)

⁵⁾ в Галичині: сурдут

Крамарюк. Роля, знаєш, така бішена¹⁾: страсть²⁾, ревність, у п'ятім акті давить жінку... ну й настрої!... Легко, думаєш, задавити жінчину? Великий артист говорить, як Отелло, а відчуває як Іван Макарович! Може, і в нього є своя Дездемона, а в Дездемони Касію, а збоку Яго... ке, ке, ке!

Портний. Здається, граф...

Крамарюк. Тс! Вася, ні слова! Боже тебе сохрани, хтонебудь почує. Входить Хвиля. Портний скінчив роботу, подає сюртук, Крамарюк надіває. Спасибі. Тихо. Вийди! Портний вийшов.

Ява V.

Крамарюк і Хвиля.

Хвиля. Дозвольте з вами познайомитись: Хвиля, друг і приятель Івана Макаровича.

Крамарюк. Артист Крамарюк, друг і приятель Івана Макаровича.

Хвиля. А?... В такім разі й ми повинні бути приятелями...

Крамарюк. Дуже рад!

Хвиля. Не менче! Я, знаєте, драм і страшних трагедій не люблю. Доволі з нас і своїх драм у щоденнім життю!

Крамарюк. Так, так! Ах, у життю багату драм, я сам люблю більше комедію.

¹⁾ сказана

²⁾ жага, пристрасть

Хвиля. Будемо правду говорити, що хороша зі сучасного життя драма теж слухається охотно.

Крамарюк. А—а! Так, так! І я люблю хорошу зі сучасного життя драму.

Хвиля. Хоча тепер драми зі сучасного нашого життя нема, все більше переводні¹⁾.

Крамарюк. Переводні, всі переводні.

Хвиля. А з нашого життя одноманітні, безідейні; флірт—і більш нічого.

Крамарюк. Одноманітні, аж нудить, безідейні; флірт—і більш нічого... Справедлива рецензія!

Хвиля. А де ж Людмила Павлівна?

Крамарюк. Голова розболілась: пішла додому.

Хвиля. Жаль. А я хотів із нею поведеряти.

Крамарюк. Знаю, знаю... Людочка теж мій друг і приятель. Вона мені сказала: „у мене головка болить, а ти, Стьопочко, йди з моряком вечеряти!“

Хвиля, про себе. Ідея! За вечерю підпою й вивідаю все, що для мого пляну треба. До Крамарюка. Прошу, прошу!

Крамарюк. Сердечно дякую, сердечно дякую. Людочка так і сказала: „він сам тебе попросить“... Ке, ке, ке... Мене граф

¹⁾ переклади

просив, але я відрікся. Не люблю аристократів, хоч і сам потімственний дворянин.

Хвиля. А Іван, здається, з графинею. Клаца язиком. А?

Крамарюк. Ке, ке, ке! Великий артист на-розхват! . . . Тільки Іван Макарович ні-ні!

Хвиля. Боїться Ваніни?

Крамарюк. Ваніни? Довго дивиться на Хвилю, хита головою. Не знаю.

Хвиля. Ну от, ну от! Це не таємниця — всі знають.

Крамарюк. Невже всі знають?

Хвиля. Та що там, залишіть! І ви знаєте!

Крамарюк. Я?! Ке, ке, ке! Ви не прокурор?

Хвиля. Е, друже, при чому тут прокурор? Ви старий кіт і розумієте добре, що кохання не втаїш, а публіка слідкує за кожним рухом знаменитого артиста — ну, і знає все.

Крамарюк. Правда, правда! Публічність страшенно цікава. Є такі, що, повірите, розпитують, що їсть Іван Макарович; ну, а брехунців у нас у трупі багато, й від них усе йде у світ . . . Живіть тихо, смирно — ніхто й не знає, хто ви; а бийтеся, лайтеся, сваріться, залищайтеся, то не тільки всі будуть підслухувати, розпитувати, а навіть у двері заглядають! Ка-ка-ка! Люде люблять скандали більше, ніж людей.

Хвиля. Та тут і скандала нема. Світова річ: Іван Макарович без жінки, Ваніна незамужня, диявольськи гарна¹⁾, куліси, ілюзії, настрій, молода кров, ну . . . Натурально.

Крамарюк. Натурально, натурально! Я не суджу! Боже сохрани! Я нікого не суджу; сам був молодим.

Хвиля. Та ви ще й тепер, певно, ходок²⁾!

Крамарюк. Ке, ке, ке! Більше язиком!

Хвиля. А! Ха, ха, ха!

Кактус, у двері. Тихо!

Хвиля. Ну, друже, я тільки сьогодні приїхав, не посів зробити Іванові візита³⁾. Де вони живуть?

Крамарюк. В готелю „Росія“; розкішні номер⁴⁾. Чути аплодисменти.

Хвиля. Кінець акту?

Крамарюк, прислухається. Так; визиви!⁵⁾ У двері. Вася!

Хвиля. Ходім, пропустимо⁶⁾.

Крамарюк. Конячку? А, а, а! Жаль, що ми не пішли раніше, тепер треба підодждати Ваню. Входить портний.

¹⁾ чорт, яка гарна

²⁾ ходільник, тут: шибеник, збитошний, пустій

³⁾ звичайно кажуть: візити

⁴⁾ кімнати (моск.)

⁵⁾ викликають (моск.)

⁶⁾ ковтнемо

Хвиля. Я тікаю. Виходить.

Крамарюк. І я прибуду зараз. До портного.
Будь тут; може, що треба.

Ява VI.

Крамарюк, портний, потім Усай.

Портний. Івана Макаровича оточили дами,
— не дадуть і переодягтись.

Крамарюк. А Усая не бачив?

Портний. Там, лав робочих¹⁾.

Крамарюк. Сердитий?

Портний. Збор²⁾ неповний.

Крамарюк. Погано. Не дасть авансу³⁾.

Входить Усай.

Усай, до портного. Чого ти ховавсья по закутках, як собака від мух, ніде не знайду?!

Портний. Я тут...

Усай. Бачу. Які ти штани дав Родрігові? А?

Портний. Звичайні, як завжди.

Усай. Звичайні, як завжди? В тебе все звичайне... На самому поганому⁴⁾ місці дірка. Портний біжить. Ну, народ, не дай Бог! Тільки сам не глянь — скрізь проріхи⁵⁾.

¹⁾ робітників (моск.)

²⁾ збори, каса

³⁾ гроші наперед, задамок

⁴⁾ найпоганішому (моск.)

⁵⁾ розпірки, розпороте, діри

Крамарюк. Добрий вечір, Лупе Лупичу!
Сьогодні приймають дуже добре.

Усай. Приймають, приймають! На чорта мені їх прийом? Що я актор? Вам аби прийом, а жалування¹⁾ злупите з Лупа! Мені нужно 483 рублі платить у день, а зборів нема, хоч вішайся.

Крамарюк. Сьогодні мало неповний.

Усай. А контрмарки ти лічив? А ученичеські²⁾ ти лічив? А ті дворублеві міста³⁾, що я продав по шідесят кошійок, аби не пустували — лічив? То—то одних контрмарок: офіціальних, півофіціальних, редакційних, типографських, реквізиторських⁴⁾, кумовських, сватовських, музиканських — пів театра. Входить портний. Бачив, які ти штани давш?

Портний. Там манюня дірочка, треба шукать, щоб побачить.

Усай. А ти ждеш, поки буде велика!

Крамарюк. Лупе Лупичу! Завтра буде повний збор...

Усай. Постой! До завтрього далеко.

¹⁾ платня

²⁾ звичайно ученикам була така знижка, що вони могли всюди сідати на непродані місця, заплативши за школярський білет

³⁾ місця (моск.)

⁴⁾ вільний білет для тих, що визичають реквізит

Позич мені сьогодні п'ять рублів; будь друг, позич! Нестало заплатити вечерових¹⁾.

Крамарюк. Дав би з радістю, та нема. Я хотів у вас просити авансу п'ять рубликів

Усай. Ну, народ. Скажи мені, ти жалування береш число в число?²⁾

Крамарюк. Авансиками все забираю до числа.

Усай. І не маєш п'яти рублів, щоб у нужді³⁾ допомогти бідному антрепренерові? А хто ж мені платити жалування, хто? Та я найбідніший між вами чоловік, — мученик нещасний; що де не зірву, та все вам, та все вам! І вдень, і ввечері тільки чую: дай, дай, дай! Сімдесят ротів що-дня роззяляють пельку — натли⁴⁾ їх! Боже мій! На віщо ти мене зробив антрепренером і віддав на муку Крамарюкам?! . . . Вийшов.

Ява VII.

Крамарюк і портний.

Крамарюк. Чув? Приятний чоловік! Позич йому п'ять рублів . . . Ах, ти кундель Та як би в мене було п'ять рублів, то я б з тобою не говорив. Ти зрозумій, Васю: я дво-

¹⁾ за нас театру на вечір.

²⁾ кожного місяця правильно 20 дня

³⁾ потреба (моск.)

⁴⁾ напхай (вульг.)

рянин, потомственный дворянин, прадід мій мав таких лякеїв, як Усай, а тепер . . . Розводить руками. Кланяйся кунделеві. Ні, фортель, фортель який (з нього був би хороший буф-комік¹⁾): щоб не дати мені авансу, він у мене позичає п'ять рублів! Подумай: сорок тисяч лежить у Волзько-Каменському банку, а він бере в ресторані один обід на два дні.

Портний. Через те то в нього гроші є, а ви, Степане Кузьмичу, любите їсти по-панськи.

Крамарюк. Люблю, Васю, люблю! Грішний чоловік, особливо, солоні закусточки: сімгу, омари²⁾, баличок³⁾, икорку . . . Та тільки я, брате, їм раз-у-раз на чужий кошт! У мене кожний вечір — є карась, а карасі люблять частувати нашого брата й лічать це для себе за честь! Напоїти актора для карася рівне — виконанню високого довгу; а вже от — грошей ніхто з карасів не дасть. Сто рублів проп'є, сто рублів для хвостовства⁴⁾ спалить, а бідному не дасть і трьох карбованців.

Портний. А де ж ви діваєте свої гроші, жалування?

Крамарюк. Чорт їх знає! Зрозумій! Візьму в цю руку карбованця, перекладу у другу,

¹⁾ звичайно в опері грають комічні ролі

²⁾ морські раки

³⁾ осетрина чечулсина

⁴⁾ чванства, хвальківства

(показує маніпуляцію) дивлюсь — десять копійок.
Тягнув за панамі й раз-у-раз у довгах.

Портний, сміється. Чудак.

Ява VIII.

Іван, дами, мужчини, діти.

Іван. Прошу, прошу! Одчиня двері, входять дами. Сідайте! Васю, дай, брате, ще стілець!

Перша дама, кладе на стіл квітки. Великому артистові.

Іван. Спасибі, спасибі! Ви що-разу вітаєте мене квітками. Глибоко ціную вашу люб'язність. Нюхає квітки.

Друга дама. А ви мене обманили: я вас сьогодні ждала на кофе!¹⁾

Іван. Не можна було ніяк; я був сьогодні в осаді²⁾ цілий день.

Друга дама. Так я вас завтра жду обідати.

Іван. Обідаю з приятелем.

Друга дама. Ввічливо, нічого сказати Мені дали слово, а обідаете з приятелем.

Іван. Простіть, я вам слова ще не давав

Друга дама. Ну, так дайте слово зараз!

Іван. Не можу! Стук у двері.

Голос. Можна?

Іван. Прошу! Входить два пани і двоє дітей.

¹⁾ каву

²⁾ облозі

Перший пан. Крутицький! А це мої діти: Стьопа й Петя — будучі інжинери.

Іван, здоровкається до другого пана. А, Деркач! Здоров, земляче! Що ж це тебе давно не видко в театрі?

Деркач. За те жінка що-дня.

Друга дама. Неправда, вчора не була.

Другий пан. Бо Іван не грав.

Крутицький. Стьопа! Петя! Дивіться на великого артиста. Тільки — руки по швам! Діти заглядають Іванові в вічі й зачіпають на столі то те, то се.

Іван. Сідайте, куріть!

Друга дама, до Деркача. Сеню! Я в одчаї! Іван Макарович відрікається від нашого хлібасоли; а я закликала до себе на завтра ціле товариство, щоб показати їм знаменитість.

Деркач. Що ж, коли не можна завтра, так другим разом!

Портний. Будемо переодягатись?

Перша дама. Ах, ми тут заваджаємо! До завтраго! Подає руку Іванові, виходить.

Крутицький. Петя, руки по швам, не зачіпай! При слові „руки по швам“ Петя кладе руки по швам на одну мить, а потім знову зачіпає, що попало.

Друга дама. Так коли ж обідати до нас?

Деркач. Прошу від щирого серця, як земляка!

Крутицький. Стьопа, руки по швам! Ти дзеркало розіб'єш! Стьопа, як і Петя, кладе руки по швам і знову щось зачіпа.

Іван. Сьогодні в нас четвер . . . так . . . я в вас обідаю . . . в неділю.

Друга дама. Ждемо. Глядіть же, не зрадьте!

Крутицький. Дуже рад, що познайомився д вго збірався. Стьопа, Петя, ходім! Стьопа зачепив і звалив дзеркало, воно розбилось.

Третя дама. Ах!

Іван. Нічого, нічого . . . Про себе. Погана приміта!¹⁾

Крутицький. Ніколи тебе не візьму в театр . . . Простіть! До дітей. Ну, руки по швам! Марш! Усі виходять, крім третьої дами. Чути дзвінок.

Іван. О, перший? . . . Я не буду переодягатись, не поспію. Портний виходить.

Крамарюк. Я зараз, можна?

Іван. Іди. Крамарюк вийшов.

Третя дама. Тут так гарно, що й виходити не хочеться. Артистична атмосфера наповняє душу якоюсь радістю, особливо, коли зостанешся з вами на-одинці. Закачує очі під лоба. Ах, талант, талант . . . Яка це велика громадська святиня! Без сильних талантів ми закиснемо в мізерії щоденщини. Ви будите в нас найвищі поривання до світлих ідеалів

¹⁾ поганий знак

Іван. Спасибі, спасибі! Тільки я не розумію, до чого високого я, власне, вас розбудив.

Третя дама, оглядаючись. Як до чого, як до чого? Ах, противний, він іще й питає, неначе сам не знає!

Іван. Не знаю.

Третя дама. Ви сьогодні не люб'язні; напруженість нервів вас утомила. Дивиться довгенько на нього. Страсний¹⁾ Отелло! . . . Я вас люблю безумною²⁾ страстю³⁾ Бальзаковського возраста!⁴⁾

Іван, встаючи, кланяється. Спасибі! І я вас люблю страстю прожори⁴⁾: такого знаменитого борщу, таких солоних огірків і маринованих баклажанів, як у вас, я ніде не їв! Очевидно, тільки Бальзаковський возраст умів так смашно готовити страву.

Третя дама. Що? Ви насміхаетесь над святим чуттям?

Іван. Палагає Іванівно, дайте спокій і ніколи не говоріть мені про вашу страсть, а то скажу Колі, щоб він вас у театр не пускав.

Третя дама. Ви — божевільний чоловік, розпаскуджений поганими жінчинами, які, крім брудних почувань, до вас нічого у своїм

¹⁾ жагучий; жага, пристрасть

²⁾ божевільню

³⁾ час, коли читають романи Бальзака

⁴⁾ ненажерливої людини

серці не мали, а свята ідеальна любов до вашого таланту, яка виключає зі себе все низьке, крім духового єднання, для вас незрозуміла.

Іван. А при чому ж тоді страсть Бальзаковського візраста?

Третя дама, йде до дверей. Я лічила вас далеко розумнішим, а тепер бачу, що можна бути великим артистом і не менше великим дурнем. Виходить.

Ява ІХ.

Іван, потім Надя в білій сукні.

Іван. Ха, ха, ха! Страсть Бальзаковського візраста поміша¹⁾ мені добрий борщ їсти. Пропали Лукулівські²⁾ обіди! . . . Заглядає Надя. Надя! Заходь!

Надя. А нема нікого?

Іван. Як бачиш — нема. Дзвінок.

Надя. Другий!

Іван. Нічого, перша сцена без мене. Заходь, дитя, освіжи атмосферу своєю чистотою. Бере її за руку й садовить. Я тебе виглядаю в кулісах цілий вечір! Твій світлий образ ангела дає мені силу творчости!

¹⁾ перешкодить (моск.)

²⁾ розкішні, пишні й виставні — як у відомого у старому Римі Люкуллі (моск. приговорка)

Надя. Не могла доступитись до вас і тільки здалеку дивилась. Я боюсь підходити: Людмила Павлівна обіцала облити мене сірною¹⁾ кислотою. А тепер вона поїхала з графом кататись, і я до вас забігла . . .

Іван. Людмила? З графом? Хто тобі сказав?

Надя. За кулісами всі говорять. А я сама бачила Людмилу Павлівну і графа в вестібюлі.

Іван. А—а! . . . Чорт із нею! Дивиться на Надю. Чому я тебе раніше не зустрів . . . Ти — чистий ангел, ти б не зрадила.

Надя. І не зраджу! Я люблю в вас свій ідеал.

Іван. Але ти не моя . . .

Надя. І не можу бути вашою ніколи — ви жонаті . . .

Іван, тре лоб. Жонатий? . . . Так, так, дитя мов! Слова твої, мов молотом, ударили мене по голові: я . . . жонатий, люблю свою Марусечку і . . . тварь! . . . Брр! . . . Край!²⁾ Завтра почну нове життя, а ти будеш моєю музою і своєю чистотою освіжиш мою попорчену³⁾ душу. Цілує її в лоб. Іди, дитя! Надя виходить. Ах, яка мука зразу насіла на душу!

¹⁾ сірковим (моск.) kwasом

²⁾ доволі, кінець цього

³⁾ попорчену (моск.)

Говорю одне, роблю друге. Нема в мене нр́авственной¹⁾ дисципліни . . . Але я її добуду, добуду . . . Світлий образ Наді допоможе очиститись і стати кращим! Входить Крамарюк. За-втра порву з Людмилою!

Ява X.

Крамарюк і Іван.

Крамарюк, ковиря в зубах і причмокує.

Іван. Випив і закусив?

Крамарюк. Ке-ке-ке!

Іван. Де Людмила Павлівна?

Крамарюк, жує. Людочка? Пішла додому,
— головка болить.

Іван. Брешеш!

Крамарюк. Коли Людочка неправду ска-зала, то й Стьопка бреше.

Іван. Лукавий прислужник! . . .

Крамарюк. Йй²⁾, не знаю нічого.

Іван. Я стояв на виході й бачив, як граф вернувся за куліси.

Крамарюк. Свята правда. Граф заходив.

Іван. Ну, говори далі святу правду!

Крамарюк. Так, заходив, заходив. Пострі-вайте. Чого ж він заходив? Дивиться вгору,

¹⁾ моральної (моск.)

²⁾ скорочене: йй-Богу

нагадує. А, порт-табак шукав і сказав, що йде в ресторан вечерю для вас заказати¹⁾.

Іван. А Людмила де була?

Крамарюк. Забув. Не пригадаю. Чи тут . . . чи вже вийшла . . . Де тут пригада́ть, коли в нас, як у калейдоскопі, все міняється.

Іван. Вона поїхала з графом!

Крамарюк. Не може бути?!

Іван. Скотина ти!

Крамарюк. Де моя шапка, я тікаю. Как-тус на дверях.

Кактус. Степане Кузьмичу, в вас не була Палагея Осипівна?

Крамарюк. Яка?

Кактус. Ваша . . . Наша . . . Ставська! Вона Емілію грає, а зуби пропали . . .

Іван. Що?

Кактус. Послідня сцена спочивальні го-това, а Емілія без зубів.

Іван. Які зуби? При чому тут зуби?

Кактус. В Палагеї Осипівни були свої, хоч і цілі, та жовті зуби, а вона всі свої по-виривала і вставила свіжі, білі. В першій сцені виняла зуби — десну²⁾ давили — і вийшла, а хтось узяв зуби.

Усай, вбігає, до Кактуса. Зуби, зуби! Де зуби?

¹⁾ замовити (моск.)

²⁾ ясна (моск.)

Кактус. Не знаю.

Усай. Жалування одбіравш число в число, а не знаєш, де зуби? Шукай! Кактус вибігає. Стьопа, в тебе всі зуби вставні, певно, ти мав практику, п'яний не раз губив зуби; як ти думавш, де можуть бути зуби Палагеї Осипівни?

За сценою, плаксивий голос. Де мої зуби? Хто пожартував, верніть мені мої зуби!

Крамаюк. Стривайте! Я якось спав на пароході, зуби випали, й собачка Палагеї Осипівни занесла під стіл.

Усай. Ідея! Біжить і ще на дверях кричить. Шукайте зуби в Амішки — може, собачка взяла? Пішов.

Іван. Ну, милий, я з тобою ще побалакаю. Завтра перебірайся у другу уборну . .

Крамарюк. Чим же я винен?

Іван. Я тебе знаю — ти сприяв.

Кактус, у дверях. Іван Макарович, починаю.

Іван. А зуби?

Кактус. Є, є — Амішка гризла.

Іван. Грай тепер трагедію! А—а—а!
Весь настрій пропав! Пішов.

Ява XI.

Крамарюк, потім Райська.

Крамарюк. Пропав і в мене настрій!
Хвиля пішов вечеряти, а я тут жди; він по-

вечеря сам, а я лягай голодний спати. От де настояща¹⁾ трагедія. Входить Райська.

Райська. Іван Макарович на сцені, і я користуюсь, щоб побалакати з вами. Починає плакати. Я нещаснійша²⁾ жінчина!

Крамарюк. Що робить, я нещаснійший мужчина.

Райська. Мужчина не може бути таким нещасним, як я.

Крамарюк. Який я мужчина? Я тепер гірше жінчини³⁾; я [зітхає] без пола!

Райська. Не жартуйте, Степане Кузьмичу, в мене серце болить . . . Ви близький чоловік до Івана Макаровича, розкажіть йому моє горе, бо я не смію й попросити, щоб заступився.

Крамарюк. Що ж там сталось? Ви, справді, стрівожені.

Райська, здержно хлипає. Уявіть собі: мій Альоша завів амури з удовою, купчихою Козодовою.

Крамарюк. Ах, шельма! Що ж вона — багата?

Райська. Багата, падлюка, щоб її чорт узяв я її багатством!

¹⁾ справжня, дійсна (моск.)

²⁾ найнещасливіша жінка (моск.)

³⁾ гірш за жінку (моск.)

Крамарюк. Щасливий Альоша — вічний кусок хліба!

Райська. А я, а я? Витирає слези; спокійно. Хто такий Альошка? Безграмотний босяк, а я дочка полковника й через його подлу красоту покинула свою сім'ю . . . Плаче. Ах, скільки горя, мук я пережила, поки помирилася з батьком! Подумайте: босяк, різночинець¹⁾, і дочка полковника! . . . Нарешті батько поміг . . . Я вивчила Альошу грамоти, одягла, вивела на дорогу. Тепер він артист і кидає мене. Ридає. На дверях Кактус.

Кактус. Тихо! Бога ради, тихо! Там трагедія, а ви тут кумедію ламаєте²⁾. Зника.

Крамарюк. Тихо, тихо, Павлино Павливно! Там трагедія — Отелло вбива Дездемону. Заспокойтесь.

Райська, хлипаючи. Я вже спокійна, я вже спокійна. Витира очі. Попросить Івана Макаровича, щоб він сказав пару слів Альоші, Альоша його шанув, він його послуха! Подла тварь, жирна³⁾ Матрьошка, не могла собі знайти пожарного⁴⁾ — давай їй актора!

Крамарюк. А, принадно! Що не кажіть,

¹⁾ недворянського роду, й сам собі не придбав дворянства, підпанок

²⁾ граєте (погано) комедію (моск. фраза)

³⁾ товстуха

⁴⁾ від пожарної сторожі чоловіка

а принадно! Альоша, знаєте, грає то королів, то вельмож, а пожарний . . . Що таке пожарний? Все життя таскається з кишкою¹⁾. Порівняння не може бути . . . Ну, заспокойтесь! Я скажу Іванові Макаровичеві. Тільки треба, знаєте, вибрати підходящий настрій.

Райська, встає, бере за руку Крамарюка. Ви артист, ви благородний чоловік, у вас чула душа й серце, ви розумієте чужі страждання, як свої! . . .

Крамарюк. О, розумію, розумію.

Райська. Надіюся на ваше, добре, благородне серце! Виходить.

Ява XII.

Крамарюк, а потім Кругляков.

Крамарюк. Ах, шельма Альошка! Видив такого караса: до смерти забезпечений чоловік! . . . Трапляється людям щастя. У дверях голова Круглякова. А вам чого? Сюди заборонено ходити.

Кругляков. Кому?

Крамарюк. Всім незнайомим, а вас я перший раз бачу.

¹⁾ пожарна кишка — у Галичині кажуть із-німецька: шлявх

Кругляков. Так познайомимось: залізнодорожний чиновник¹⁾ — Кругляков.

Крамарюк. Дуже рад! Тільки я сьогодні вечеряти з вами не піду, мене вже закликано, а завтра з великою охотою.

Кругляков. Вечеряти? Я сам голодний лягаю спати — подла жінка все промотує²⁾ на театр! . . . Скажіть мені, будьте ласкаві: тут не буває що-вечора з квітками жінчина: маленька, чорненька, кругленька, гарненька?

Крамарюк. Тут, милий, усякі бувають: і маленькі, і великі, і чорненькі, і біленькі, і гарненькі, і поганенькі, і кругленькі, і плескуваті. Кого ж ви шукаєте?

Кругляков. Жінку! Розумієте, збожеволіла!

Крамарюк. Так шукайте в домі божевільних.

Кругляков. Я ж і шукаю її тут! Подумайте! Я мучусь на нічних заняттях³⁾, заробляю горбом, щоб сім'ю прогодувати, а вона, подла, кида дітей, і що-вечора в театрі! . . . Я сам люблю театр до-смерти: ми з жінкою були перші артисти в залізнодорожному театрі. Там познайомились, полюбилися і женились . . . Але, грать — одно, а

¹⁾ урядовець-залізничник

²⁾ проциндрює (моск.)

³⁾ беру нічну роботу

платити гроші за театр — зовсім друге! Ну, нехай би пішла раз у тиждень, а то — що-дня! Приходжу додому змучений працею, голодний, діти теж голодні пищать, як перепелята, а її нема! Де мама? В театрі! Браслет заклала¹⁾, літню кофту²⁾ й чорну спідницю однесла в ломбард³⁾, і все квітки купувє Барильченкові. Сьогодні не видержав, прийшов сюди, хочу гнати додому в потилицю, і не знаю, як знайти: думав у вборній у Барильченка — нема. Порайте, де її шукать.

Крамарюк. Евріка!⁴⁾ Одна пані часто сюди носить квітки, страшенно кричить на вивозах⁵⁾ і кидає на сцену свою шляпку⁶⁾.

Кругляков. Вона! Вже дві шляпи побила, і вранці хрипить як із перепою.

Крамарюк. Біжіть зараз до музикантського бар'єра, там маса учнів і пань, там, певно, і ваша жінка, буде кричать.

Кругляков. Спасибі! За раду колись вечерею почастую! Я її за вуха виведу з театру. Побіг. Ледви чути вивози й аплодисменти.

¹⁾ заставила (моск.)

²⁾ юбку (моск.)

³⁾ заставничий дім

⁴⁾ старша вимова цього грецького слова: „еврека“

— я найшов!

⁵⁾ викликання актора (моск.)

⁶⁾ брилик, капелюшок (моск.)

Ява XIII.

Крамарюк, Іван, потім Усай і актор.

Голос Івана. Доволі вже! Я більше не піду? Це подля інтрига!

Крамарюк. Певно, завісу не в час спустили. Входить Іван. Кида парик. Ох! Сіда.

Усай, вбігає. Ради Бога! Прийом — велика річ!

Іван. Не піду. Входить портний.

Усай. Іване Макаровичу, голубчику, вийдіть! Гам, крик, визови роблять ефект — і завтра збор¹⁾.

Іван. Мучишся, витягаєш нерви, а тут тобі навмисне портять²⁾ сцену, убивають усю працю.

Усай. Я її оштрафую.

Іван. Ні, ви побоїтесь п'яного її чоловіка й не оштрафуйте!

Усай. На цей раз, побий мене Бог, оштрафую! І Дениса оштрафую за п'янство . . .

Кактус, на дверях. Іване Макаровичу, кличуть! Зника.

Усай. Чим же публіка винна! Слухайте, як кричать! . . . Пожалійте дамські голоси! Може, яка з них співає в концертах, або в театрі трезвости³⁾ — зовсім порве голос. Іван нервово встає й виходить.

¹⁾ у Галичині кажуть: повна каса.

²⁾ псуєть (моск.)

³⁾ товариства тверезости часто влаштовували вистави у своїх домах (див.: „Суєта“, стор. 61.)

Усай. Ху, слава Богу!

Крамарюк. Що там сталося?

Усай. Ет, відчепись! Газети не пропустять скандала, послі¹⁾ і прочитаєш. Виходить.

Крамарюк, до портного. Завісу дали пізно, чи рано, чи хто зірвав сцену?

Портний. У публіці був сміх, Іван Макарович ляєв Софію Іванівну, Денис Павлович п'яний заступався за жінку; а в чому діло, не розібрав.

Крамарюк. Тепер кому скрутиться, а Стюпі змелеться. Входить Іван.

Іван. Діяволи! Жінка сцену портить, а п'яний чоловік лізе на бійку. Бездари прокляті! Сіда.

Кактус, у дверях. Ще кличуть!

Іван. Іди к чорту! Хибá не бачив: там почався домашній спектакль; якийсь чоловік тягне від бар'єра за вуха ту даму, що квітки носить що-дня. Жінчина кричить несвоїм голосом, одбивається; всі тепер занялись цим фарсом і аплодують уже не мені, а дамашнім акторам, які розважають публічність після трагедії . . . Не піду! Чого стоїш?

Кактус. Я дам залізу завісу! Зника.

Іван, скида верхню одєжу, сіда й розгрімовується. Ну, спектакль!

¹⁾ потім, опісля (моск.)

Крамарюк. Великий артист напружує мозок, нерви, а бездари . . .

Іван, схоплюється. Ні, ти тільки в'яви собі: після вдушення Дездемони трагічний настрої опанував душами слухачів, у театрі тихо, мов нема нікого . . . Постукала у двері Емілія . . . Отелло читає¹⁾ монолог . . . Далі, далі . . . нарешті . . . „О, тяжкая, страшна, година! Тепер, здається, мусіло б настати затьміння сонця й місяця, і зі страху розпастися вселенній . . .“ і в цей мент раптом Дездемона захарчала, як недорізане порося!

Крамарюк, хапа себе за волосся. Ах, ах, мороз по кожці!

Іван. Ілюзія щезла, сміх — і все пропало! Сіда, розгрімовується. Не ждав, щоб Софія Іванівна, доволі порядочна²⁾ актриса, викинула таке коліно³⁾; інтрига бездари її чоловіка, який готов би мене в ложці води втопити!

За сценою. Я не дозволю ображати мою жінку, вона першорядна актриса. Входить актор; його держить Усай і тягне назад.

Усай. Іди, голубчику, додому.

Крамарюк, підбіга. Денисе, Доня, залиши!

Актор. Підгравайте йому, роби, як він

¹⁾ виголошує

²⁾ порядна (моск.)

³⁾ стрелила таку дурницю (моск. фраза)

хоче, а творити — не смій . . .! Він — великий артист! . . . Я сам неменший артист і пораяв Соні захрипіти. Вдушена жінщина харчить — це натурально!

Іван, хапає стула¹⁾. Вон, п'яна морда!

Крамарюк, тягне за одну руку актора, Усай за другу, до дверей. Доня, Доня! Постраждаєш, будеш каятись!

Актор. Пустіть!

Усай. Ходім, я дам аванса! Чувш: аванса дам!

Актор. Аванс? Спасибі! Ходім . . . Соня — першорядна актриса, вона хотіла лекше захарчати, ну . . . Зірвався голос . . . ну . . . вийшов кікс! . . . І більше нічого! Дразнить: „харчала як недорізане порося!“ . . . Виводять. Я тобі покажу „порося“!

Іван. О, прокляття на вас п'яниці, бездари! Присмокчється до театру, як п'явка, держать його ради жінки, і він нічого не робить, завидує й інтригує! Ах, вимучився! Доволі! . . . Тікаю в строкові!²⁾ Входить Усай.

Усай. Зазпокойтесь, Іване Макаровичу! П'яний Донька — божевільний; він завтра попросить у вас прощення³⁾.

¹⁾ крісло (моск.), дзиґлик

²⁾ Це натяк на те, як Іван Макарович у „Суеті“ нанявся у свого брата Карпа у строкові робітники (на строк, себто, на реченець, див. стор. 39)

³⁾ вибачення (моск.)

Іван. Вигнать їх із театру мітлою обох!
Я не буду служити при таких умовах . . .

Усай. Ах, Боже мій! Ах, Боже мій! І на що ти мене зробив антрепренером і віддав у руки п'яницям, ослам, скотам, свиням! Іде до дверей. Повішусь, їй, повішусь! Вбіга Крамарюк.

Крамарюк, до Івана. Графиня жде вас!

Іван, до нього. А Людмила з графом . . .
У . . . — У . . . — У . . . ! Мовчить, одривчато. Я втомився . . . Не здужаю . . . скажи — не піду.

Усай, підбіга. Іване Макаровичу, не ображайте графиню. Вона що-дня бере саму до-рогу¹⁾ ложу!

Крамарюк. Просять обоє. І граф тут.

Іван. Покатався! Ха, ха, ха! . . . Скажи: буду, тільки розгрімуюсь!

Усай. І чудесно, і чудесно! Вечера й хороше товариство вас заспокоять! Добраніч! Вийшов.

Крамарюк, тяжко зітхає. Ох, не знаю, чи по-вечеряю ж то я сьогодні.

¹⁾ що-найдорожчу (моск.)

Завіса.

ДІЯ ІІІ.

Роскішно убраний номер у готелю, вкваті нема.

Ява І.

Іван, Крамарюк і Ваніна.

Ваніна в ранішнім пеньюарі, п'ють чай. На столі масло, молоко, сир, ветчина¹⁾. Іван ходить по хаті, курить, кида одну цигарку, зараз запалює другу.

Ваніна. Стьопочка! Їдж ветчину, чудова!

Крамарюк, що раніше намазав хліб маслом, кладе на нього ветчину й їсть з великим смаком. Я їм, я їм. Запахається. Я без церемонії! Мовчать. Крамарюк їсть і запиває. Іван ходить: Ваніна слідкує за його рухами. Іван підходить до дверей і надавлює пуговицю²⁾, чути електричний дзвінок.

Ваніна. Ваня, чай прохолоне. Мовчать. По павзі входить номерний.

Номерний. Дзвонилич?

Іван. Після обіда одну крватку³⁾ із того номера перенесіть сюди й поставте тут, чуєте?

Номерний. Чую.

Іван. Більш нічого. Номерний вийшов.

¹⁾ шійка (моск.)

²⁾ гудзик (моск.)

³⁾ ліжко; номерний — прислужник у готелі

Ваніна. Ха, ха, ха! Божевільний, їй-Богу, божевільний. До Крамарюка. Розумієте? Я каталася з графом: знамениті коні, ефектні сани... граф просить... як же не покататися?

Іван. Удвох, у час спектакля... вночі...

Ваніна. Чуєш, Стьопа, він сердиться!...

Крамарюк, розжувавши й ковтувши. Ай, ай, ай! Іване Макаровичу! Ви гніваєтесь на Людечку, на ангела?

Іван. Слухай ти, стара лисице!

Крамарюк. Я лисиця?! Де моя шапка! Ай, ай, ай! Я лисиця! Я, що в вогонь і в воду за вас, за Людмилу Павлівну!... Не ждав. Де моя шапка? Шука. Бог з вами, Іване Макаровичу, Бог з вами!

Ваніна. Стьопа! Що ти за чудак. Іван на мене сердиться, а на тобі злість ізриває. Сідай!

Крамарюк. Для вас я сяду. Сіда. Для вас. По пазві. Я червяк і прийму всяку обиду ради вас, мій ангеле.

Іван. Старий ти дурень!

Крамарюк, устає. Іване Макаровичу! Ви жартуючи, чи справді лічите мене дурнем.

Іван. Без жартів.

Крамарюк, бере шапку. В таким разі прощайте, — я не можу витерпіти такої образи!

Іван. Витерпиш! Ти привик, така твоя судьба.

Крамарюк, зітхав. Від судьби не втечеш. Сіда.

Іван. Де ти бачив, скажи мені, ангелів у роскішних пеньюарах, навмисне пошитих так, щоб вабити мужчин? Від кого ти чув, щоб ангел грав ролі кокеток?

Крамарюк. Ха, ха, ха! Логіка, яка не оборима¹⁾ логіка! — а? От і раз-у-раз так! Іван Макарович одним словом мене поб'є! Простить, Людмילו Павлівно. Цілує їй руку. Я, справді, за сорок літ служби ангелів на сцені не бачив і не чув, щоб ангел денебудь грав ролі кокеток.

Ваніна, весело. Ах, Стьопа, Стьопа! Та ще ж позавчора, при тобі, Ваня сам звав мене ангелом.

Крамарюк. Так!! Звав, їй-Богу, звав — я сам чув! Іване Макаровичу, ви ж позавчора Людмилу Павлівну сами ангелом величали, а тепер збиваєте мене зпантелику!... Ай, ай, ай!

Іван. Виходить, і я такий же дурень, як і ти.

Крамарюк. А! Ну, то я тепер не ображаюсь: рівність — річ велика!

Іван. Ех, ти вітряк, старий чортяка!...

Крамарюк, сміється. Іване Макаровичу, у мене рогів нема: я десять літ, як другий раз овдовів.

¹⁾ непереможний, невідпертий (моск.)
ЖИТЕЙСЬКЕ МОРЕ

Іван. Так були.

Крамарюк. Так, були! Йй, були! Ваніна сміється. Я два рази був жонатий і обидва рази, замість лаврів, ходив увінчаний рогами . . . Я люблю правду й кожен раз жалію, що правду нестрашно говорити тільки про себе.

Іван. Слухай, не крутись же, як чорт перед утренею, а скажи правду: ти устроїв¹⁾ катання Людмили з графом?

Крамарюк, дивиться то на Ваніну, то на Івана.

Іван. Ну?

Крамарюк, зігхає. Грішний чоловік — я! Людмилочка якось говорила, що у графа блискучий виїзд, кращого в городі нема, і що приємно б було покататись . . . А я люблю робити приємність, ну й устроїв . . . Не криюсь, я правду люблю.

Ваніна. Я говорила?! Стьопа! Ти говорив . . .

Крамарюк. Я? . . . А, — так, так! Я говорив, що у графа приємні коні . . . то є, не приємні, а хороші коні, а Людмила Павлівна . . .

Ваніна. Стьопа! Я нічого не говорила, а через день після розмови з тобою граф покликав мене прокататись . . .

¹⁾ владив (моск.)

Крамарюк. Свята правда! Тепер пригадав: Іван Макарович пішов з графінею вечеряти, а ви з графом кататись.

Іван. Неправда! Я пішов додому.

Крамарюк. Так, так! . . . То було другим разом, а тепер — я пішов додому . . .

Іван. Не ти, а я пішов додому.

Крамарюк. Ах, Боже мій! Ви мене збили.

Іван. Противно слухать!

Ваніна. Мовчи, Стьопо!

Крамарюк. Мовчу! Па павзі.

Іван. Допивай чай і піди скажи Кактусові, що я на репетицію¹⁾ не прийду. Мовчить. А, може, і грать сьогодні не буду.

Ваніна. Ваня!

Крамарюк. Як то можна — „грать не буду“? Я цього не скажу.

Іван. Скажеш, не вдержиш язика за зубами!

Крамарюк. Геній, йй, геній! Як він знає чоловічу душу! Правда ваша, не видержу — скажу! Я нічого не можу утайть, я люблю правду.

Іван. І брехню.

Крамарюк. І брехню . . . Іване Макаровичу, не збивайте мене: чуть-чуть²⁾ не сказав,

¹⁾ театральна проба

²⁾ ось-ось, мало що, туй-туй

що й брехню люблю. Сміється нехотя. Ка, ка, ка!
Я в мент! Бере шапку. Іване Макаровичу,
Кактус живе далеко, ніжки в мене старенькі . . . А?

Іван. Groшей?

Крамарюк. Яка догадливість! Бісмарк!
По одному натяканню все зрозумів . . . Що я сказав? Людмила Павлівно, що я сказав? Одно слово, і не слово, а літеру: „а“? І Іван Макарович — догадався. Великий артист!

Іван. А де ж аванс?

Крамарюк. Вчора Луп не дав, а той, що взяв раніше, програв Ставському в стукалку¹⁾.

Іван. Скотина!

Крамарюк. Правда! Я люблю правду.

Іван, дав гроші. На! Що б ти мені тиждень не приставав²⁾ за грішми!

Крамарюк, взявши. Боже мій, місяць не скажу ні слова! Трясе на руці червінець. А щедрість, щедрість, щедрість яка! Кін . . . що Кін? Кін цуценя в порівнянні з нашим Іваном Макаровичем.

Іван. Ну, йди вже! Ти так тут начадив улесливістю, що в мене почина голова боліти.

Крамарюк. Нерви, нерви! . . . У геніїв благородні нерви! . . . Я в мент! Підбігає до Ваніної й, повернувшись, до Івана. Іване Макаро-

¹⁾ газардова гра

²⁾ не в'яз, не присікався

вичу, можна скатати Людмилі Павлівні „ангел“?

Іван. Говори і йди к чорту!

Крамарюк. От ви знову збиваєте мене: посилаєте до Кактуса, а говорите: „йди к чорту!“ Я не знаю, де чорт живе.

Іван. Он, у тій кімнаті.

Ваніна. Ха, ха, ха! Разом з тобою?

Іван. На горе!

Крамарюк. Ай, ай, ай! До побачення, мій ангеле хранителю! Цілує руку Ваніної. Не можу надивитись на вас: ви . . . перл . . .

Іван, криком. Годі! Йди вже!

Крамарюк. Лечу! Вибігає.

Ява II.

Іван і Ваніна, мовчать.

Ваніна. Ванюша! Мовчать. От дурень! Підходить до нього. Заспокойся, мій сокобле ясний, я більше не буду!

Іван. Тільки цей раз, а то вже не буду . . . Ха, ха, ха! І так сім раз на тиждень. Я кидаю трупу!

Ваніна. Що? Серед сезона? . . .

Іван. Плачу неустойку¹⁾ й тікаю. Я не можу тут більше зоставатись; я почуваю себе погано . . . Моральний стан мій розбитий!

¹⁾ недодержання зобов'язання

Ваніна. І це все через те, що я з Графом каталась?

Іван. Це тільки послідня капля; вона полилася через край і розбудила мою совість. Я давно стражду¹⁾ невимовно! Справді, яке я право маю ждати від тебе вірности, коли я сам зрадник перед своєю жінкою? Безуміє страсти²⁾ відняло від мене розум, і я не міг себе спинити! Розум шептав одно, а кров перемагала все, і я купався в поріках³⁾: став лицеміром, обманював себе, всіх обманював і оскверняв⁴⁾ чисту, як херувим, Марусечку мою й моїх дітей, пригортаючи їх до сього порочного лона, цілуючи устами, на яких zostалися сліди твоїх цілунків . . . А! . . . Для кого я так мучу свою душу? . . . Там мир, любов і чистота, а тут порочна страсть! Годі! Чад пройшов, я рву все . . .

Ваніна. Дурень, їй-Богу, дурень! Нерви розходились, і він плете таку нісенітницю, що сором слухати. Мир, любов, чистота! . . . Неначе справді вірить, що його Маруся свята! А Хвиля? Невже ти думаєш, що цей нахал не користується ласками твоєї Марусечки?

¹⁾ терплю, мучюсь, страждаю

²⁾ шал пристрасти

³⁾ наліг

⁴⁾ опоганював

Іван. Мовчи, тварь! Я задавлю тебе за одно ще слово зневаги до жінчини, яких немає серед вас, яких уже мало є на світі, якими й світ тільки держиться, а без них йому пора давно вже, як Содомові, завалитись.

Ваніна. Ха, ха, ха! Їй-Богу, мені здається, що ти граєш ролю з якоїсь, ще невідомої мені, кисло-солодкої мелодрами. Мовчать.

Іван, ходить по хаті. По павзі. Тікати треба у свій тихий приют¹⁾, де жде мене щира голубка, моя благородна Марусечка. Стає й ніби мріє. Я збився зі шляху, я потеряв смак до чистого життя . . . А там я знайду рівновагу, спочивок і тиху радість; там я вилічу свою душу, розп'ятану²⁾, розбиту хвилями житейського моря!

Ваніна. Там ти закиснеш, заплісняєш, заснеш, а щоденщина будньова погасить святий вогонь творчости! Великий артист не сміє мирно спати в сімейному покої . . . Ти вибранець, покликаний життям запаловати серця сонної публичности, а для цього артистові потрібні сильні, свіжі вражіння, які заставляють його почувати радість биття³⁾ й дають йому могутну енергію! . . . Ну, подивися ж у мої очі, що світяться коханням тільки до тебе од-

¹⁾ захисток

²⁾ розхитану (моск.)

³⁾ буття; заставляють — кажуть, приневолюють (моск.)

ного! . . . Ванюша! Ми любимося обоє, тут і гріха нема, за нас заступиться натура.

Іван, робить рух до неї. Людя! Одступа. Ні! Не підходь. Закрива лице руками. Не дивись на мене, я знаю яд твоїх очей — доволі вже отрути! Ваніна бере його за руку й мов хоче приблизити до себе. Пусти! . . . Коли кохавш, то, ради любови, посприятй вилічить мою хвору душу! . . . Ваніна випускає його руку. Іван сіда, тяжко зітхає, схиливши голову на руки, обперті об коліна. Ваніна тихо підходить до столу, сіда, кладе лікті на стіл і обтирає на руки голову. Павза.

Ваніна, по павзі підніма голову. Встає й тихо підходить до Івана. Велично. Я чую серцем, що ти хочеш наново родитись! Натура твоя і твої благородні нерви відчувають більше правду життя, ніж я, ніж усі ми. Жіночим серцем, повним кохання до тебе, я зараз це зрозуміла і устократ більше тебе полюбила чистим, високим, благородним коханням — друга! Склоняюся перед твоїм бажанням, воно тепер для мене святиня! . . . Сідає біля нього й запускає йому руку в волосся. Заспокойся, я тільки другом тобі буду. Як ніжна мати, я стану нянькою тобі, слугою, всім, усім . . . ти оживеш душею. Іван піднімає голову й дивиться на Ваніну. Совість твоя знайде спокій . . . Я закую серце своє в ледяну кору й не дозволю йому битись до тебе коханням, яке ти зараз лічиш низьким! Ну, руку, друже!

Іван, бере її за руку й цілує пальці. Держить її руку у своїй руці. Як ти посвітліла¹⁾ від таких чистих думок! У тебе в очах сльози . . . О, мої божественні зорі. Притяга її до себе й цілує в очі. Як брат, утомлений нудьгою тяжкого життя, я рад спочить у твого лона . . . Схилиється до неї на плече, обнявши талію. Ваніна цілує його в руку і гладить по голові. Павза. Як приємно почувати, що біля тебе і з тобою розцвітає нове, високе, святе бажання — стати кращим чоловіком! Людя! Я тебе образив — не гнівайся на мене!

Ваніна. О, моє безцінне²⁾, трошки капризне дитя! Ти був знервований, а через те, може, і сказав що гостре; але я все забула. Стає проти нього і кладе йому обидві руки на плечі. Ти не спав, ти втомився, бо мучивсь і зітхав на цій каналці цілу ніч, і не хотів прийти до своєї Людечки. Бере його за вуха. Ревнива шельма! Ходім, спочинем!

Іван. Людечка, а тинезрадила мені з графом?

Ваніна. Тобі? Та нехай мене Бог накаже!³⁾ Ти один властитель моєї крові й душі. Дивляться один на другого, а потім одним рухом обнімаються й цілуються. Сильний стук у двері. Ах! Двері незамкнені . . . Тікає у другу кімнату.

Іван. Досадно! Стук. Одчиняйте!

¹⁾ пояснічала

²⁾ нецінене (моск.)

³⁾ покарає (моск.)

Ява III.

Іван і Хвиля.

Хвиля, на дверях. Чую запах жінчини! В мене, брат, нюх на цього звіря надзвичайний . . .

Іван. Ха, ха, ха! Я, брат, по своєму ампула пропитався¹⁾ запахом парфумерії . . . Деякі з жінок виливають на себе перед спектаклем цілі склянки! Ну, здоров, дружище! Цілюються. Сідай! Куди ти дівся вчора, я не міг з тобою й побалакати.

Хвиля. За кулісами — як на ярмарку народу, так я вже й не заходив, щоб не заваджати. Я тут був раніш два рази: та одно — що не знав, де ти, а друге — діл багато мав . . .

Іван. Спасибі, що зайшов; у театрі, справді, ніколи й балакати: то занятий, то чужі люде . . . Що ж там моя Марусечка поробляє? Здорова? Я недавно їй писав, а відповіді не маю.

Хвиля. Здорова, цвіте, шив, з дітьми вонзиться²⁾, а перед твоїм портретом молиться.

Іван. Свята жінчина! Правда, Платоне, таких нема на світі?

Хвиля. Мало.

Іван. Нема, нема!

Хвиля. Правду сказати, я таких затворниць

¹⁾ просяк (моск.)

²⁾ вонтузиться, цяцькається (моск.)

не знаю. Що видумала: поставила на дверях божевільного свого Махметку, а той і мене навіть не пускає. Я був усього разів три-чотирі, бо приймає тільки у празник¹⁾, коли в неї цілий день гостює її приятелька, довгов'язя Міс-Крокет.

Іван. Ха, ха, ха! Де ж ти став?

Хвиля. У приятеля. Діла багато. Забіг ангажувати тебе на обід, щоб хто раніш не взяв; ти ж, певно, на розхват²⁾? Так у три³⁾ — Гранд-отель, — згода?

Іван. Добре.

Хвиля. А лікарь мій, Людмила, де? Хотів би бачитись і її закликати пообідати вкупі. Приятна баба! Смілива, весела, красива — бой-жінка! Жанр, знаєш, случайний-нервнокипучий, Модерн; що тепер у моді.

Ваніна, за дверима. Спасибі за комплімент! Тільки я вас боюся!

Хвиля. Розумію, розумію, так, як і той раз?

Ваніна. Ха, ха, ха!

Хвиля. Покажіть ваше чарівне личко!

Ваніна, одчиняє двері, показує голову. Доволі з вас! Зачиняє, сміючись.

Іван. Як же це так, Людмילו Павлівно, я й не знав, що ви можете двері в мою кім-

¹⁾ свято

²⁾ тебе, певне, розхоплюють на всі боки

³⁾ в третій годині

нату замикати й одмикати своїм ключем.
Чути сміх Ваніної. От нахалка!

Хвиля. Людмило Павлівно! Будемо сьогодні обідати у Гранд-отелю?

Ваніна. А хто там буде?

Хвиля. Я, ваш кумир і ви.

Ваніна. Дуже рада.

Іван, тихо. Я не підучу, коли вона буде.. Я терпіти не можу жіночої кумпанії, особливо, Ваніної; я її не переносчу.

Хвиля. Іване! Не лицемір перед другом. Я ще в ті рази мого приїзду чув... Не будь стравсом!¹⁾ Всі, брат, знають, а ти граєш ролю прекрасного Йосипа. Залиши!

Іван. Що ти, Бог з тобою! Подлі пльотки й перекази²⁾ — тай більш нічого!... Слухай, ти Марусі, гляди, не ляпни; я тебе знаю, в тебе язик слизький, а жєнщини, знавш... Та ще такі пуританки, як моя Маруся... біда! Будь друг, не говори ні з ким того, чого й сам не знаєш певно. Брєхні точити тобі не пристало.

Хвиля. І як тобі не сором! Я ніколи не думав, що ти разом: і кіт і заць! Ха, ха, ха! Коли боїшся — не шкодь, а коли шкодиш — не бійся!

¹⁾ В Галичині: струсем (боягузом)

²⁾ сплітки й обмова

Іван. Я нічого не боюся, бо ніколи не шкоджу.

Хвиля. Ну, і край! Не варто про це балакати... Так я заверну. Прощай до трьох!

Ява ІV.

Ті ж і Крамарюк.

Іван. Старий грішник — Стьопа! Театральна шкапа — суб'єкт цікавий у часи¹⁾ розваги.

Хвиля. Я вчора познайомився!

Крамарюк, важно. Старий заслужений артист Крамарюк, а зовсім не шкаца! Іван Макарович у нас великий артист, геній, а образжати старого артиста не слід.

Іван. Ну, признайся, Стьопо, що ти шкаца, то підеш сьогодні зо мною обідати в Гранд-отель.

Крамарюк. Обідати, чи не обідати — байдуже... а коли порівняти мене й вас, то звичайно — я шкаца!

Іван. І випить майстер. Тобі дасть десять очків упред.

Крамарюк. Даремна річ! Я, Іване Макаровичу, не п'ю...

Іван. Зарік дав.

¹⁾ в години (моск.)

Крамарюк. Ні. Зігхає. Нема за що.

Хвиля. А? Сміється.

Ваніна, з другої кімнати. Слухайте, оригінальний мужчино! Кличте обідати і Стьопу.

Крамарюк, хапливо. Бере Хвилю за руку. Спасибі, спасибі! Буду, хліба-соли не пураюсь.

Хвиля. Будьте ж готові! До побачення! Вийшов.

Ява V.

Іван, Крамарюк і Ваніна.

Крамарюк. Ну, й переполоху ж я там наробив.

Іван. Де, якого переполоху?

Крамарюк. Кактус побіг сповістити Лупа, що ви не будете сьогодні грати.

Іван. Дурень.

Крамарюк. Кактус? Входить Ваніна.

Іван. І Кактус, і ти! І ти теж розумна! Якого чорта, як був Хвиля, ти обізвалася зза дверей, потім відчинила двері?

Ваніна. Ну от, ну от! Що за питання? Я — твоя сестра, друг, мати... поводжусь просто, натурально й нікого не боюся.

Іван. Стьопа! А ти як думаєш, хто вона?

Крамарюк. Артистка Людмила Павлівна Ваніна!

Іван. А для мене?

Крамарюк, поглядає то на Івана, то на Ваніну. Людечка.

Іван. Кажі ясніще!

Крамарюк. Боюсь, що не попаду так сказати, як ви хочете. Ласкаво, тоненьким голоском. Людмило Павлівно, хто ви?

Ваніна, заливається сміхом.

Іван. Тобі як здається, тобі?

Крамарюк. Як здається? . . . Ви питаєте, як здається мені? А, зрозумів . . . Мені здається . . . так, як вам!

Іван. Стьопа! Скажи ж правду, свою правду! Ти ж любиш правду?

Крамарюк. Ка, ка, ка! Люблю, тільки боюся говорити.

Ваніна. Говори, Стьопо! Чого боїшся? Тут нічого поганого нема.

Крамарюк, цілує їй руку. Іванові ніжно. Фавориточка!

Іван. Ну, от! Так здається Стьопі, Хвилі і всім.

Ваніна. А мені приємно бути твоєю . . .

Іван. Не афішуйся!

Ваніна. Сестрою!

Іван. Чувш, Стьопо?

Крамарюк. Я завжди всім говорю, що Людечка — як сестра ваша.

Іван. Іди ж, одягайся, щоб не задержати.

Ваніна. Я зараз. Не сердься ж, братіку, на мене! Вийшла.

Іван. Чув? А подлі люде не розуміють благородних відносин між женщиною й мужчиною . . .

Крамарюк. Падлюки! Благородні відносини вимажують у багно! Тварі!

Іван. А ти, друже, повинен, де тільки трапиться, обмивати багно.

Крамарюк. Я божусь, присягаю, пла́чу, доказуючи, що Людечка вам як сестра, що відносини чисті — сміються! . . . Вбігає Усай.

Ява VI.

Ті ж і Усай.

Усай. О, Господи, О, Господи! Ху, ху, ху! І на що ти мене покарав, за які гріхи прародительські ти мене зробив антрепренером? Краще бути волом, конем, собакою, ослон, ніж антрепренером! Зборів нема — жалювання плати, а тільки хороший збор — самий крацій¹⁾ актор одказується²⁾ грати, — вертай гроші! Стюпа, на тобі двацять копійок. Дає, Крамарюк бере. Іди, купи хорошу бичівку³⁾, ми тут із тобою повісимось!

Іван. Що з вами, Лупе Лупичу?

¹⁾ найкрацій (моск.)

²⁾ відмовляється (моск.)

³⁾ мотузку

Усай. Та як же? Сказали зараз, що ви сьогодні не будете грати, а збор повний.

Іван. Я пожартував, а осли зараз донесли.

Крамарюк. Ка, ка, ка! Знаменита рифма.

Усай, дивиться на Крамарюка. Так це осли напутали?¹⁾ Кланяється в ноги Іванові. Ви спасли життя моє! Стюпа, верни двацять копійок.

Крамарюк, вертає. Слава Богу, пообідаю у Гранд-отелю, а то мусів би за кумпанію повіситись.

Усай. Другий раз ти сам повісишся з голоду! Осли безвухі! Розтревожили²⁾ мені нерви вкрай! Один осел, не розуміючи жарту, говорить другому ослові, другий біжить до третього!

Крамарюк. Двох ослів я знаю, а хто ж третій осел, Лупе Лупичу?

Усай. Лічи: перший осел ти!

Крамарюк. Знаком³⁾.

Усай. Другий осел Кактус!

Крамарюк. Пріятель. А третій? Кактус же побіг до вас . . .

Усай. Не гостри язика, юродівий! Біг до мене й зустрів на дорозі третього осла, п'яницю, твого приятеля, газетного хронікера . . .

¹⁾ напутали (моск.)

²⁾ стурбували (моск.)

³⁾ московська фраза, значіння її таке: з ним я знайомий.

І от уже літає по місту слух¹⁾, що спектакля не буде. Ах, Іване Макаровичу! Який я му, ченик! Подумайте: за театр плати Скарєдові-Бабицькій 183 рублі за вечір; тóпливо, авторські²⁾, афіші, розклейка, розноска, нар'яд³⁾, освітлення, трупа 300 — ітого⁴⁾ 483 рублі треба мати в касі, щоб підняти завісу без убитку⁵⁾! Печі в театрі старі, дві завалились, у трьох перегоріли колосники⁶⁾. Скарєд-Бабицька не хоче поправляти — сам поправив. Сімнадцять печей зздає в день 15 рублів. Бігаю за пічниками⁷⁾, сам топлю, лажу в труби⁸⁾. В театрі тепло, як у вусі; а в газеті „Лисичий Хвіст“ пишуть: „холодно, в партері дме по ногах“, — бодай тобі живіт роздуло! Біжу в редакцію, бачу, що сердяться за те, що не в них афішу печатаю⁹⁾, але цього сказати соромляться, і от — претенсія, що матері ре-

¹⁾ чутка

²⁾ автори драматичних творів одержували свій гонорар від театрів за грані п'єси; це й — авторські (гроші)

³⁾ розклейка, розноска — розклеювання, розношення афішів; наряд — поліція й розставлення поліційної сторожі

⁴⁾ до купи, разом (при додаванню)

⁵⁾ без утрати, без недобору

⁶⁾ рушти

⁷⁾ муляр (що ставить і поправляє печі)

⁸⁾ комини

⁹⁾ друкую

дакціонного¹⁾ сторожа не дали міста²⁾ в партері. Насилу уладнав, обіщав щодня ложку секретареві . . . Ху, ху! Витира лице. Далі, нова неприємність, забігаю в аптикарський склад³⁾ — у мене хронічний бронхіт, — п'ю Емс⁴⁾. Знайомий аптикарь питає: „Простудились у театрі? У вас холодно⁵⁾“; актор ваш із червоним носом — це ти, скотино! — брав Емс і сказав, що в театрі простудився.“ Розумієте? Стьопа від перепою хрипить і п'є Емс, а звертає на простуду в театрі і в кумпанії з газетою розповсюджує слух, що в театрі холодно.

Крамарюк. Я? Йй, йй, не говорив.

Усай. Говорив, говорив! Він тебе знає — червоний ніс! Ну, в кого ще є такий червоний ніс, у кого?

Крамарюк. Багато є. Я бачив у попечителя народньої трезвості⁶⁾.

Усай. Неправда! Ху, ху! Дай води! Ох, задавить мене театр, задавить! Кожний день неприємність . . . Вчора побилися перед спектаклем Ткач і Драч, і вже в газеті надрюковано. І що тут цікавого для громадського

¹⁾ редакційного

²⁾ міста (моск.)

³⁾ У Галичині кажуть; дро герія

⁴⁾ вода (солона) з купелевого нім, міста Емс

⁵⁾ зимно

⁶⁾ куратор народньої тверезости

життя? Драч — лямповщик¹⁾, Ткач — сторож!
А пишуть: бились артисти . . . Чорт батька
зна що пишуть!

Крамарюк. Сприяють іскуству²⁾. Ка, ка, ка!

Усай. Прошу глávного закройщика³⁾ га-
зети „Лисичий Хвіст“: „Напишіть розумну ре-
цензію — моя вечере!“ „Сідайте“, каже:
„і пишiть сами; я все надрюкую“ . . . А чорт
його знає, як писать, я не журналіст і страшно:
нароблю граматичних помилок, — будуть
сміятись . . .

Крамарюк. І не пишiть — Боже вас со-
храни! Один мій знайомий купець, гласний
думи⁴⁾, написав у газету статтю; ветеринара
назвав „веретинар“, а, замість сигнал, написав
— „сингал“ Так і надрюкували: „веретинар“,
„сингал“.

Іван, сміється. Хороша коректа!

Крамарюк. Язичники⁵⁾ городські підхо-
пили, й пішло: „Сингал Веретинарович!“ По-
вірите, куди, бувало, не повернеться, скрізь
чув: Сингал Веретинарович! Нарешті, за-

¹⁾ лямпарь, лампник

²⁾ мистецтву (моск.)

³⁾ витинач (той, що з інших газет витинає); зви-
чайно „закройщиком“ звуть кравця, що самостійно не
працює, а у другого; головний — головний

⁴⁾ радний міської ради

⁵⁾ наклепники, обмовники, сплітники (моск.)

були, як його справжнє ім'я Не видержав:
мусів усе продати й тікати з рідного гóрода.

Усай, сміється. От ти на сцені шкапа, а
брехачка з тебе добра.

Крамарюк. Я б і на сцені себе показав,
тільки нема в мене ні одної ролі по мойому
амплуа, а я самого себе добре граю! Ка, ка, ка!

Усай. І сміятись не вмієш! Пора вже тобі
на покой в один із чайних театрів.

Крамарюк. Устройте, благодiтель¹⁾! Тепер
у нашiм гóроді чайних і тверезих театрів 15!
Самі підходящі місця для одставних акторів²⁾.

Усай, сміється. Ну тебе! Ти мені надоїв, а
я Іванові Макаровичеві надоїв з моїми скар-
гами; а влізьте в мою шкуру!

Іван. Ха! Мені і в своїй шкурі тісно.
У вас болить карман³⁾, а в мене душа. Нині
в публичности понiзвився смак, і виросла бай-
дужість до старого літературного репертуару.
Йде хороша, строга комедія — кажуть
„скучно“; йде драма, кажуть: „у нас своя що-
денна драма!“ Давайте голих женщин, да-
вайте веселого, веселого! . . . Ха, ха, ха!
Ніхто не хоче думати і страждати; нині всі
хочуть весело жити, й закривають очі, й за-
туляють вуха, щоб не бачити й не чути сто-

¹⁾ Владьте, добротворче (моск.)

²⁾ у Галичині сказали б: для акторів на пенсії

³⁾ кишень (моск.)

гону наболілої людської душі! . . . А на цьому веселому ґрунті ростуть егоїзм, цинізм і байдужість до прекрасного, і виганяють і виженуть із людської душі справедливість і любов!

Крамарюк, витира очі. Геній! От би на театральнім з'їзді таку річ¹⁾ сказати!

Усай. Ти ж нічого не зрозумів, а плачеш.

Крамарюк, б'є себе у груди. Тут, Лупе Лупичу, артист живе: хоч не розуміє, то почуває.

Усай. А мені все-одно: грай, що попало, аби збор! Помилуйте: 483 рублі вечерового розходу! До побачення! На дверях. Скалозуб! Гляди, не напийся сьогодні! Вийшов.

Ява VII.

Іван і Крамарюк.

Крамарюк. Кулак²⁾.

Іван. Дурак!

Крамарюк. І дурак! Я люблю правду!

Іван. Ти, брат, дурень!

Крамарюк. Я? Де моя шапка? Іде до дверей, а коли Іван говорить, помалу вертається, кладе шапку і слуха.

Іван. Такого чоловіка, як Усай, треба шанувати. Він розумом живе й через те всім нам платить жалювання в строк. Це справжній антрепренер, а ти — „кулак“! Думаєш, що

¹⁾ промову

²⁾ глитай, жмійкрут (моск.)

можна бути антрепренером і підставляти свою кишеню ілюзіям і ізза ідеї чистого іскуства ходити по шпалам?¹⁾ Ти ж, та і всі, не подаруйте йому мідного п'ятака! Давай! Артисти повинні самі чистоту іскуства поселити на сцені, а для цього треба збиратись у товариства! Ну, а скажи мені, що можна зробити з такими товаришами, як от ти?

Крамарюк. Нічого! Ке, ке, ке! Господи, твоя воля! І де в чоловіка стільки розуму набралось? Геній! Слухаю й чую, що я справді дурень, і навіть це мене тепер не ображає. Я люблю павду! Входить Хвиля, а за ним услід Маруся під густою спущеною вуаллю. Іван зразу її не пізнає.

Ява VIII.

Ті ж, Маруся, Хвиля й Ваніна.

Хвиля. Ну, от і я! Людмила Павлівна готова? Прошу!

Ваніна, виходить. Давно, тільки тут була нецікава розмова, й я ждала вас. Маруся підніма вуаль. Марія Данилівна!

Іван, що обернувся був до Крамарюка, раптом обернувся й, бачучи Марусю, остовпів, не може говорити й мов перед оманю закриває руками очі, а потім одкриває, зробивши ступінь назад. Ти? Протягає руки вперед. Марусечко!

¹⁾ звичайно кажуть: по швилях, брусах (на залізницях); ізза ідеї — задля ідеї (моск.)

Маруся. Я в поганій ролі шпіона. Оглядає кімнату. По сімейному: тут прийомна¹⁾, там опочивальня. Хитається, Хвиля її підтримує й садовить на крісло, Ваніна тікає у другу кімнату.

Хвиля, услід. Людмило Павлівно, тут сімейне діло, а ми ходім обідати! Підходить до дверей. Чути, як Ваніна двері замикає на замок. Ну, от! Стоїть у кутку з Крамарюком, тихо розмовляє.

Іван, подавши воду Марусі. Марусечко! Чом же ти не написала?

Маруся, опанувавши над собою, встає. Приїхала навмисне невзначай²⁾! . . . Тепер — каюсь! О, краще осліпнути й оглухнути, — ніж стратити віру в того, кого лічила найкращим між людьми! . . .

Іван, падає до ніг. Марусечко, прости! . . .

Маруся, стрівожено. Я вас ні в чім і не виную . . . Встаньте й вислухайте мене. Іван устає й стоїть, похиливши голову. Очевидно, ви не власні³⁾ були над своєю душею й серцем, як і я тепер не власна! . . . Я не хочу примусу робити над вами ради довгу, який ви потптали ногами, не робіть же примусу й ви надо мною; не вимагайте прощення від мене: я на компромієи не піду!

Іван. Марусечко, Марусечко! Не розбивай мого життя!

¹⁾ вітальня (моск.)

²⁾ несподівано, ненароком (моск.)

³⁾ не мали власти над своєю душею (моск.)

Маруся. Моє розбите вже на віки! Ах, безумна я, божевільна жінчина! . . .

Іван. О—о—о! Пада на канапу.

Маруся. Для чого я послухала лукавого бездушного егоїста! . . . Я не повинна була знать ваших низьких таємних діл, і довго не хотіла піднімати завісу, яка ховала від мене ваші пороки.

Іван, ламає руки. Прости!

Маруся. І от зробила нерозумно: забруднила себе шпіонством; тепер я знаю все, й наказана¹⁾ за це знання жорстоко: віра моя, мій спокій і щастя сім'ї розбились у прах!

Іван. Не розбились! Ти, ти тільки, ти одна пануєш над моїм серцем і душею! А те, що було, є подлість — признаю! Але це хвилиний настрої, безуміє крови, хміль випадкової страсти; все це пройде, як неприємний сон, розвіється, як туман — клянусь! . . .

Маруся. Ні, ні, ні! Ви знали давно мої погляди, ви знали, що я компромісів не признаю! Плаче.

Крамарюк. Ви — свята жінчина! Стає на коліна. Простіть! Генії й живуть і грішать більше, ніж ми, нещасні червяки . . . Остается до краю в одній позі з плаксивою міною.

Маруся. Махметка! Входить Махметка. До

¹⁾ покарана

Хвилі. Ви виграли заклад! До Махметки. Ну, вірний сторожу, йдем! Прощайте, Іване Марковичу! Ридаючи. Край усьому!

Хвиля. Куди, нещасна? Вашу руку!

Маруся. Пріч, гадино! Я бачити вас не можу, я гидуую взять руку ката! . . . Прудко йде, за нею Махметка; Махметка стає на дверях, показує кулак і виходить.

Хвиля. Божевільна пуританка, під обо-роною скаженої собаки, стала зовсім неприступна! . . . Пропали всі надії! . . . Виходить.

Картина: Іван, узявши себе за волосся, одкинув голову назад, стоїть нерухомо, Крамарюк піднімається й обтрушує платком¹⁾ коліна штанів.

¹⁾ хусточкою

Завіса.

ДІЯ IV.

Декорація III. дії.

Ява I.

Іван і Крамарюк.

На столі кілька пляшок порожніх і дві повних. Іван розпатланий, п'януватий, курить, кида одну цигарку, закурює другу, ходить по хаті і стає. Крамарюк допиває малими ковтками стакан.

Іван. Хто б ждав того, що сталося? Ходить. Зненацька, як грім з чистого неба, впала на мене пригода! Мов вихор, могутним подихом вітру, зруйнував п'ятнадцятилітню мою будівлю — і зник! . . . Я наче сплю! Мовчить. Стьопа, ти твердо пам'ятаєш, що тут була Маруся?

Крамарюк. Як вас бачу зараз, так і її бачив.

Іван. І я бачив . . . Була і зникла, як сон . . .

Крамарюк. Скрізь об'їхав: ні в одній гостинниці не було її нема.

Іван. І тільки п'ять хвилин пройшло, поки я опам'ятався й кинувсь наздогін . . .

Крамарюк. Менше.

Іван. Десять розсільних¹⁾ шукали, — не найшли . . . Ні, це сон, привиддя! . . . Мозок мій мов хто долотом довбає . . . Голова тріщить! Павза. Ходить. Стьопа, мені здається, що я божевільний, і що ти — не ти.

Крамарюк. Я, їй-Богу, я!

Іван, довго дивиться. Так — ти: морда дурацька, нахальна й п'яна — ти!

Крамарюк. Хороші прикмети. Ка, ка, ка!

Іван, подумавши. І Хвиля був з нею, з Марусею! Друг! . . . Приїздив два рази, видав і підвів усе, як у комедії, — падлюка, шпиг! І Маруся з ним заодно! Безумно. Ха, ха, ха! О, Стьопа, Стьопа! Пада на диван і плаче. По хвилі піднімається. Людмила!

Крамарюк. Нема. Вийшла кудись.

Іван. Куди? Ху! Від совісти, як і від своєї тіні, не втечеш.

Крамарюк. Не втечеш!

Іван. І якого чорта я жив рядом з нею — нόμεр²⁾ із нόμεром? Осліп!

Крамарюк. Так, так — помраченіє³⁾.

Іван, довго дивиться на нього, хитаючи головою. Ти!

Крамарюк. Я.

¹⁾ післанців, гінців (моск.)

²⁾ у готелі кімната об кімнату

³⁾ напуст (помішання)

Іван. Наливай!

Крамарюк. Іване Макаровичу, сьогодні спектакль.

Іван. Уже скінчився.

Крамарюк. Як?

Іван. А—а—а! Сміється нехотя. Ху, ху, ху! Як? Так. Усе життя людське — спектакль: трагедія, комедія, мелодрама, і фарс, і оперетка — разом усе; і мій спектакль — фарс, скінчився!

Крамарюк. Ваш? Зітха. Скінчився! Строга жєнщина.

Іван. І як противно, як пусто на душі, коли побачиш кінець найкращому, що є в життю в чоловіка! . . . А кінець є всьому, всьому . . .

Крамарюк. Так, так! Усьому, всьому!

Іван. Що ти мені підтакуєш? Вішено¹⁾. Спритчайся, скотино, моїм думкам, докажуй, що я винен, що помиляюсь, розбий у пеньок усе те, що я кажу! . . . Не такай, дай щирости мені! . . . Мовчки ходить. Наливай!

Крамарюк, суворо. Не дам вина! Грати сьогодні треба.

Іван. Я не буду грати! На чорта я ламатиму свого душу! Доволі, моя комедія скінчилась . . .

¹⁾ скажено (моск.)

Крамарюк. Ніщо не починається й ніщо не кінчається . . . Так було, є й буде.

Іван. Шут!¹⁾ Говори ясніше; я туману не люблю! Сам наливає. Тай і говори свої думки . . . Ну, говори! . . . Скотина ти, скотина, — все життя тільки такаєш! Побілів, зуби повипадали, і досі не чоловік, а . . . Чорт тебе знає, хто ти? Надпива зі стакана. Хто ти? Хто, питаю?

Крамарюк, зігхає. Шкапа.

Іван. Брешеш, лицеміре! Ти міг би мені обпитну²⁾ правду сказати, оберегти від пороків, а ти благословляєш усіх на безпутство!³⁾ Вон! Крамарюк устає.

Крамарюк, бере шапку. Де моя шапка?

Іван, бере в нього шапку. Сиди! Цілує його. Прости! Ти не винен: і тебе, й мене скалічило життя! Пий, Стьопо! Витирає сльози. Далі, упротяг монолога Крамарюка, Іван сідає, встає, ходить, курить цигарку за цигаркою, п'є.

Крамарюк. Ти правди хочеш, правди?

Іван. Правди, блазню!

Крамарюк. Ну — на! Я шкапа, в мене все криве, все гниле, мені не можна вірити ні одного слова, я — тварь! Випиває. Думаєш,

¹⁾ блазень

²⁾ досвідну (моск.), з досвіду

³⁾ розпусту

легко сказати на себе таке слово, легко? В'є себе у груди, через сльози. І в мене була душа, й я любив правду, пробував говорити, й говорив правду [стає в позицію] прохвостам¹⁾, які мотають і промотують із веселими жінками батьківщину, які для хвастовства запалюють сторублівкою цигарку, а бідному і гривні²⁾ не дадуть; я говорив правду розпутним³⁾ мужам і жінкам, які святість мудрих заповітів лічать умовними, аби догодити своїм хотінням . . . І що ж? Вони сміялись надо мною, цурались, не любили. Скучний чоловік, мораліст глухий, і покиваху на м'я головами, одвертались і не хотіли кумпанії водити зо мною! . . . Я, червяк, бездара, театральна шкапа, я не мав сили самостійно йти на боротьбу, а їсти хочу таксамо, як і таланти! . . . Ну . . . і став я всім годить, щоб бути люб'язним, приятним чоловіком і напхати своє черево! І побачив я, що це добре, і привик, і блазнем став, і низькість до мене так приросла, як голова до шиї. Я не почуваю вже сорому, в мене нема чести, і всі раді мати такого компаніона — з ним легше жити, він потурá всьому . . . От ти великий артист, а я блазень, шут; яка я тобі кумпанія? Одне ти, як і всі, любиш

¹⁾ прочвара

²⁾ 10 копійок

³⁾ розпусним

мою кумпанію! Через що? Через те, що й ти падлець¹⁾ такий же, як усі!

Іван. Браво, паяце! Далі, далі! Ну ж, блазня, бичуй пороки короля, він у нещасті, не бійся, лий на його голову помиі!

Крамарюк. Тобі треба мати при собі блазня, над яким ти будеш сміятись, кепкувати, плювати йому в морду, а він — лизатиме в тебе руки! Ти, й такі, як ти, сильні таланти в літературі й на сцені взагалі — є божі вибранці! Ви повинні правдою жити і правду говорить усім; а ви боїтесь правди, шукаєте лицемірної приязни від усякої тлі²⁾ й усім неправдам потураєте, топчите мораль під ноги — у вас бракує мудрости! Ви правду говорите тільки зі сцени — і то чужу правду, — і хорошими словами ловите душу слухача, щоб славу тим собі здобуть, а сами не почуваете й на макове зерно того, що солодко так ллється з вашого божественного горла! Ви проповідуйте любов, справедливість, всепрощення, а самі — розкрашені гроби³⁾, в яких повно нечисти всякої... А?... Чув? Я, брат, був колись першим оратором між дурнями!...

Іван. Далі, далі! Крутись, паяце, пускай завчені ядовиті слова, дай у волю наслухатись п'яної твоєї правди! Далі!

¹⁾ падлюка (моск.)

²⁾ ростишна воша

³⁾ помальовані домовини (моск.)

Крамарюк. Ага—п'яної! Вже нудить від правди, й ти її п'яною зवेश. Слухай: ти забув своє розбите корито й через те не думаєш над тим, що робиш!... аби тобі було приємно! Ти заробляєш стільки, що можеш їздити вкупі з жінкою й дітьми, але тоді треба моральну вуздечку надіти на свої примхи, і ти кидаєш жінку на шість місяців, а сам тут догоджаєш своїй крові... Дурак!

Іван. І падлюка!

Крамарюк. От бач! Фортуна вдарила тебе по голові, — ти очманів і помнякшав, бо побачив, що і для великою артиста, і для блазня один кінець, коли вони нехтують справедливість і догоджають своєму „я“! От і вся моя правда! Коли хотів ти її знати — так знай!

Іван. Браво, браво! Молодець, Стьопа! Справжній королівський шут із клясичної трагедії! Ах, ти, каналія! Та ти порядний актор, тебе не оцінили. А я ціюю. Я люблю благородні слова й говорити і слухати, хоч би вони вилітали з гадючого горла, і от, зараз, лишній раз упевняюсь, що хороші слова частіше всього¹⁾ говорять послідні падлюки. Підходить до нього й дивиться довгенько. Шуте, ти без серця! Ти вмієш лизать руки, лицемірить, обманювать і вбитому долею чоловікові гово-

¹⁾ за все (моск.)

рить суворі слова, докорять його тим, що і без твоїх докорів вогнем пекло й пече його немощну душу; тобі захотілося вилити свою жовч, яка накипіла в тебе давно, — і ти без жалю нанизав на своє жало тисячу завчених давно тобою чужих слів і колов мене в наболілу душу! А де ж твоя мудрість, старий псе? А? Милосердіє, прощення, любов, порада старої мудрої голови, якими б ти залив мою болючу рану й умастив елеем кротости¹⁾ страждущу душу? Нема? Вон, паяце!

Крамарюк. Ка, ка, ка! Іване Макаровичу! І охота вам від шкапи ждять елею? Колись у Нижнім я п'яному кущеві говорив такі ж рації, а він дав мені два рази по морді, і ми zostалися друзяки. А ви стаєте на прою зо мною і ждете поради... Плаче. Що ж я можу вам пораяти, коли я ніколи не міг собі нічого путнього пораять. Ридає.

Іван. Чого ти плачеш?

Крамарюк. Я співчуваю вам усім серцем!

Іван. Щиро?

Крамарюк. Клянуся мовою смертю, а смерті я боюся більше, ніж гріха.

Іван. Стьопя! У твоїх ядовитих словах було багато правди. Ти, п'яний, говорив те, що думаєш, тверезий. Іди сюди. Крамарюк підходить, Іван його цілує. Від нині ти не шут,

¹⁾ лагідности

а друг! Один благородний друг жінку одняв; побачу, що зробить другий! Для першого разу скажи, друже: можу я п'яний показатися на сцені перед публичністю, котру я люблю за її-любов до мене?

Крамарюк, думає. Не можеш, ти потеряв усе — оберігай ім'я!

Іван. Благородно. Йди і скажи це саме антрепренерові. Не бійся, я беру тебе під свою оборону. Входить посильний¹⁾.

Ява II.

Ті ж і носильний.

Посильний. Дозвольте знати: хто з вас буде Іван Макарович Барильченко?

Іван. Я.

Посильний, подає лист. Пані прислала.

Іван. К чорту!

Посильний. Я своє діло роблю. Кладе лист на столі й виходить.

Іван, кидає лист. К чорту.

Крамарюк, піднімає й дивиться на адресу, читає. Від Марії Барильченко!

Іван. Що? Вихоплює лист. Почерк Марусі. Хапливо розриває лист. Боже, вона ще тут, вона пише. Читає. „Іване Макаровичу! Коли Ви получите²⁾ цей лист, я буду в путі. Я знаю,

¹⁾ післанець, побігущий

²⁾ одержите (моск.)

що Ви покинете все й поїдете додому, щоб бачити мене. Даремно! У нас тепер нема свого дому. Дача — моя, вона задля забезпечення дітей, з нею я зроблю, що схочу, побтім, а зараз беру дітей і виїду далеко, де б ні мене, ні Вас ніхто не знав. Не шукайте мене! Я присвячую своє життя дітям і остаюсь вірною клятьбі, яку дала перед вітварем. Вам же раю, крім робочої дисципліни¹⁾, яка допомгла Вам матеріально, виробити нр́авственну, і вона допоможе вам зостатись духово чистим чоловіком і колись поцілувати своїх дітей чистими устами. Дітям буду говорити, що Ви емігрували в Америку. Марія Барильченко. Прочитавши, довго дивиться на Крамарюка, котрий витирає очі.

Крамарюк, плаче. Надзвичайна жєнщина. Я б і сам хотів виробити нр́авственну дисципліну, та не знаю як.

Іван. Я знаю! Проти всякої отрути є ліки! Я тебе й себе вилічу . . . Тікати треба звідсіля в натуральну життєву пристань: де стеля — небо, а діл — земля; де свіже повітря не надрива грудєй: де нерви, кров і мозок урівноважені робочою дисципліною; де я колись у полі працював; де крїпкий сон обновлює сили; де спочивок від тяжкої праці дає райський спокій і тілу, й душі. Розумієш?

¹⁾ натяк на „робочу дисципліну“ в „Суеті“

Крамарюк. Нічого не розумію.

Іван. Я їду сьогодні додому і, коли Марусі там уже не застану, тоді на хутір до Карпа — і ти зо мною — спасати лушу! Йдем?

Крамарюк. Що ж я там буду робить?

Іван. Стерегти огород, пасіку, баштан, капусту поливати.

Крамарюк. Скучно буде. А ресторанчик там є?

Іван. А—а—а! Ха, ха, ха! Ресторанчик, музика, п'яна кумпанія безесників¹⁾, жєнщини . . . Старий чорт! Треба очиститись від бруду, а то тебе Харон утопить у Стикєсі, і не побачиш ти, як викидень, ні пєкла, ані раю.

Крамарюк. Трудно очиститись! . . . Я вєсь багно . . . Можна всього мене розмити на брудну воду, а вимити вже не можна! Мене вилічать тільки гробаки в могилі! . . .

Іван. А мене?

Крамарюк. І тебе!

Іван. Брєшєш, паяце! Я не вєсь іще бруд, на мене лїг їрім брудний, я його змию покутою, й очищусь, і стану достойним достойної жєнщини! Сьогодні я немощний, я п'яний, і не можу віддати кров під владу мїзку, а завтра я покличу на поміч усю енергію свою й поборю грїхи, а ні — так уб'ю себе:

¹⁾ а власне: безєцників — людей без сорому, без чєсти (поль.)

на віщо така ганчірка здалася? Щоб вийшов потім Стюпка-паяц! Випива вино. Ну, марш до Усяя з докладом!

Входить Ваніна несміло, стає біля дверей і витирає сльози. Крамарюк бере шапку, підходить до Ваніної, цілує її в руку, піднімає вгору очі й руки, трясє руками і, хлипнувши, мов здержав плач, виходить.

Ява III.

Іван і Ваніна, мовчать.

Ваніна, не переміняючи позиції, плаче тихо.

Іван. Гріх мій стоїть перед моїми очима і плаче . . . І я плачу . . . П'яний гріх плаче! Ха, ха, ха! Гарна комедія, чудові нюанси . . . Людя! Ти — гріх мій!

Ваніна. А ти — мій!

Іван. Ти розбила мою сім'ю!

Ваніна. А ти — мою душу й серце!

Іван. Обов розбиті! А хто ж винен?

Ваніна. Не знаю.

Іван. Ти. Риба йде на вудочку через те, що на крючку¹⁾ принада. А хто принада? Ти! Хто риба? Я! Ти закинула вудочку: твої очі, усмішка, молодість, краса, стан, ласкавий голос, улеслива любовна річ — принада! І я, як дурна рибка, на крючок попав! Ти піймала, а Хвиля й Маруся засмажать і з'їдять.

¹⁾ крючок — гачок (моск.)

Ваніна, протяга до нього руки. Не дам нікому! Я тебе люблю, я з ума зйду без тебе!

Іван. А я тебе ненавиджу! . . . Я через тебе потеряв мій тихий рай, мій приют, мою безцінну Марусечку!

Ваніна. Холодну еґоїстку, шпіона, що умовну прописну¹⁾ мораль ставить вище кохання, в яким не властен чоловік спинити свою кров. Вона має право жінки, ти її любиш, ти її не кидаєш, чого ж іще їй? А я пожертвувала своїм іменем і честю, не маючи ніяких прав, і завтра, може, я зостануся одна, покинута тобою, опльована перед цілим товариством, — і все-таки люблю тебе! Невже ж твоє широке, чуле серце мене ні крихти не жаліє?

Іван, ласкаво. Дитя моє, мені жаль тебе!

Ваніна, підбіга і стає біля Івана навколяшки. Жаль?

Іван. Вип'єм, Людя, з горя!

Ваніна. Я п'яна від горя, а ти — й від горя, й від вина. Буде з нас, більше не треба! Це легкодухість; тобі не личить бути таким; перенеси, як слід мужчині, свою пригоду! Маруся не втече від тебе! Повір! А я? . . .

¹⁾ прописний — ніде не заведений, неприписаний; умовна прип. мораль — релятивна м., що не є законом

Іван, встає, дивиться на неї, бере за бороду.
І ти!

Ваніна. Що, Ванюша?

Іван. Не втечеш!

Ваніна. Я прикована до тебе. Схиляє голову йому на груди. Іван ласкає¹⁾ й цілує її в голову.
А ти хочеш, щоб я зосталася твоєю?

Іван, дивиться на неї. Хочу, щоб і ти, і Маруся! . . . В Марусі прекрасна душа, а ти нектар життя! Обніма її за стан, потім одводить од себе й одлихає. Пріч! Я обезумів²⁾ від вина, а ти користуєшся моїм станом і знов п'яниш мене диханням страсти!

Ваніна, тихо, кротко³⁾, ніжно й соромливо.
Ванюша . . . Я? Все я . . . А ти?

Іван. А—а—а! І я, і я! Безуміє страсти, як і безуміє хмелю, проходить, остається чад і біль у душі. На віщо всё? На віщо ж блиска, палюща кров, краса, коли в ній отрута для душі? Невже в цім життя? Ах, Людя! Гріх до гріха магнетом тягне неборимо⁴⁾, й я не можу до тебе доторкнутись, щоб не почути вогню по нервах, який палить мою кров, і я теряю⁵⁾ мозок! . . . Прости! . . . Дай, кицю,

¹⁾ голубить (моск.), пестить

²⁾ здурів (моск.)

³⁾ лагідно

⁴⁾ непереможно

⁵⁾ трачу

лапку! Ваніна протяга йому обидві руки. Ну, мир!
Вбігає Усай, за ним Крамарюк.

Ява IV.

Ті ж, Усай і Крамарюк.

Усай, захаявся. Іване Макаровичу! Іване Макаровичу! Хапається за серце. Ах! . . . Стюпа, дай води! Іване Макаровичу! Що ви робите? П'є воду.

Іван. П'ю вино . . . Сідайте, вип'ємо!

Усай. Бога побійтесь! Два дні ледви ставало на вечерові розходи. Сьогодні збор — нема ні одного міста¹⁾ в театрі, все продано, а ви не хочете грать! . . .

Іван. Не можу, я розбитий на голову!

Усай. Я потеряю 1400 рублів.

Іван. Я потеряв усе: я п'яний і грать не можу.

Усай. Ви хочете мене пустити з торбами, оставити без шматка хліба мою сім'ю? Клапняється йому в ноги. Пожалійте будущих дітей моїх! Ще зосталося півгодини до підняття завіси, в першій акті вас нема, можна задержати початок спектакля й антракт, ви будете мати дві години: уксус²⁾ на голову, сода, нашатірний спирт³⁾, — і хміль пройде!

¹⁾ міста (моск.)

²⁾ оцет

³⁾ амоняк

Іван. У другій годині ночі я їду додому!

Усай, пада на диван. Караул, граблять! Стьопа, дай води! Людмила Павлівно, рятуйте! Іване Макаровичу, не робіть мене банкрутом! До поїзда шість годин; ви поспієте, скінчивши спектакль! Підбіга до Ваніної. Скажіть своє слово, допоможіть нещасному антрепренерові, інакше я виїжджаю разом з Іваном Макаровичем і жа́лування не платю! Вбігає капельдінер¹⁾.

Ява V.

Ті ж і капельдінер.

Капельдінер. Лупе Лупичу!

Усай. Що, пожар?

Капельдінер. Касір прислали сказати вам, що електричества²⁾ нема й досі; публіка збирається; трéбують³⁾ гроші назад, пожалуйте⁴⁾ в театр . . .

Усай. Зарізали, ограбили! До Ваніної. Станція п'яна. До Крамарюка. Іван Макарович електричества не дає! Б'є себе в груди. Спектакля нема! Віддавай гроші, — і банкрут! До капельдінера. І яка падлюча тварь видумала ще на мою голову електричество? До

¹⁾ прислужник від капелі

²⁾ електрики (моск.)

³⁾ домагаються (моск.)

⁴⁾ будь ласка (моск.)

Ваніної. Інженер десь грає в вінта. До Крамарюка. Механік, самоучка, пішов чаю пити; кочегар¹⁾ — п'яний; перервався пас; проволока²⁾ тріснула; електричество погасло, поправити нікому, і ніхто не . . . одповіда за потерю³⁾! Ах, Боже мій! На віщо ти мене зробив електричеством? Достає хутко гроші з гаманця. На двацять копійок, забіжи по дорозі й купи вірвовку⁴⁾.

Капельдінер. Товсту, чи тонку? Вбігає другий капельдінер.

Усай. Що, що? Контромарочники касу б'ють, лопнула водопроводна труба⁵⁾, залива театр? . . . Бабицька по контракту трéбує гроші за спектакль? . . . Говори, ріж!

Капельдінер. Електричество дали, все благополучно, режисер прислали нагадать Іванові Макаровичеві, що вони сьогодні грають.

Усай. Електричество є? . . . Да благословить Бог електричество! До капельдінера. Початок спектакля задержати, нехай електричество грає три рази, оркестр на сцені притушити⁶⁾, щоб даремно не горіло!

Капельдінер. Пóняли!⁷⁾ Виходить.

¹⁾ качагар, грубник (що топить по грубах фабрик)

²⁾ дрiт

³⁾ втрату

⁴⁾ мотузку

⁵⁾ цівка, рура

⁶⁾ пригасити (моск.)

⁷⁾ зрозуміли (моск.)

Усай, до Івана. Спасайте! Повішусь, їй, повішусь! Хто ж вам жалювання буде платити? Зі сльозами. У музикантів діточок багато, остануться, бідні, без молочка; пожалійте невинні тварючки!

Іван. А! Ха, ха, ха! Ради молочка для дітей музикантів буду грати п'яний.

Усай, робить земний поклін. Благодітель!! Хапа за руку, Іван не дає.

Іван. Умова: десять день відпуску¹⁾, я їду і Стьопу беру з собою.

Усай. Согласен, согласен!²⁾ Стьопа! Дожени капелдінера Вакулу, візьми в нього 20 копійок. Поклич звощика³⁾; Іване Макаровичу, поспішайте!

Іван. Я з Людею приїду сам.

Крамарюк, до Усая. А вам ізвощика?

Усай. Не треба, не треба, — я бігом скоріще! Іване Макаровичу . . . Крамарюк вийшов.

Іван, кричить. Буду, буду, буду!

Усай. Я певен, я певен! Тихо. Людечко мила, привозьте його скоріще! Боржом, нарзан⁴⁾, соду й нашатирний спирт візьму в антикаря за контромарку! Пішов.

¹⁾ відпуски (моск.)

²⁾ згоден, згода (моск.)

³⁾ візника, фякра (моск.)

⁴⁾ відомі кавказькі мінеральні води

Ява VI.

Іван і Ваніна.

Іван. В душі пекло . . . в печінці коти деруть . . . в мізку черви злости й досади . . . на серці жаль пекучий . . . голова п'яна, — йди, забавляй публичність! Ха, ха, ха! Б'є себе по лобі. Паяц, паяц!

Ваніна. А після спектакля я тебе вечерею частую на прощання, послідній раз; сам-на-сам з тобою погуляю.

Іван. І вип'єш?

Ваніна. А? . . . Нарівні з тобою.

Іван. Ну? Ніколи тебе в хмелю не бачив. Пікантна річ! Пікантна річ! Після спектакля ти даєш спектакль для мене! Бере її за бороду й цілує в уста. А потім я тебе вб'ю, прокляту чарівницю, щоб не доставалася нікому!

Ваніна. О, яка б я була щаслива вмерти на твоїх грудях! Ваня! Давай повечеряєм, уп'ємось отрутою ласки¹⁾ і приймемо трутизну разом, щоб не прокидатися ніколи. Отрута в мене є!

Іван. Послідній спектакль?

Ваніна. І послідній день мук!

Іван. Адськи²⁾ ефектна сцена! Марусі телеграма: „уміраю!“ Ефект! Ефект надзвичайний! Газетам тема, публичності роз-

¹⁾ милування, любови

²⁾ по-пекельному, пекельно (моск.)

вага! Гвалт! Знаменитий артист із любовницею своєю отруїлись разом! Все сонне царство захвилюється. Драми вони не люблять, і всі прийдуть подивитись на гидку сцену самогубства... Ха, ха, ха! Фі! Як противно! Брр!... Ні, у смерті краси нема! Красота — життя! І я хочу жити, жити, по правді жити! Розумієш? По правді, а правди в мене самого нема... Дай же мені правди, правди, правди мені дай!

Ваніна. На! Цілує його, палко. Моє кохання — правда!

Іван. Кохання — правда? Ха! І там десь Хвиля з Марусею, може, правду знайшли в коханні!... Ох, яка страшна думка пронеслась у голову! Він заволдіє чистим тілом херувима, — і це все — правда! О—о—о! Прокляття! В позі Отелла. Я б краще хотів бути жабою й годуватись темничним смородом, ніж оддавати куточок у серці жінщини другому! Ні, ні, ні! Тут правди нема! Нема, нема, й душа моя пережива невимовні муки, шукаючи її; а вона є!... є!... Тільки не тут, не тут! Порай же мені, скажи мені, де правда?

Ваніна. Життя моє, радосте моя, моє ти щастя! Ти — моя правда! Другої я не знаю!

Іван. Ні, Людя! Чистота життя — правда, сім'я — правда, діти — правда, і я цю правду потеряв!... П'ятнадцять літ я будував гніздо своє,

і сам розвалив його, а тепер, кручусь, як гад, я боюся правди — вона сувора! Ах, Людя!... Правда там, де свята природа, де землю поливають кривавим потом праці, де я здобув колись робочу дисципліну і тепер чую в замученій душі ніжний, тихий голос матері: вона кличе мене до своєї лона! Туди, туди лечу думками, там я здобу ду дисципліну нравственну!

Ваніна. Це мрії. Не обманюй себе: нікуди ти не пойдеш, повірь мені, що... Вбігає Крамарюк.

Ява VII.

Ті ж і Крамарюк.

Крамарюк. Ради Бога! Бога ради! Іване Макаровичу, Людечко! — Ідіть у театр! Спектакль задержали, партер стука, гальорка¹⁾ кричить, свистить, поліція трібує починать; Луп біга, лається, б'ється об куліси головою, Кактус і портний поховались від нього на колосники, — прямо світопредставлення!

Іван. А!... Сузта! Ходім! Бере шапку. Сьогодні, Стьопо, після спектакля — їдемо!

Крамарюк, потираючи руки. Вечеряти?

Іван. На по-ку-ту!

Ваніна. Ах, Ваня, не обманюй себе: нікуди ти не пойдеш!...

¹⁾ популярна в Росії назва галерії

Іван. Ні, ні, ні! Я не обманюю себе! Егоїзм, суетні бажання хмарою нависли надо мною, оповили мене ласощами, як дитя сповивачем, отруїли мій мозок, я вчадів, віддався на волю житейського моря і потеряв свою волю, а дев'ятий вал, голублячи, ніс мене до скелі, щоб розбити! . . . Тепер у мене чад пройшов, скеля ще далеко, я поборюсь усіма силами душі, впливу і в тихій ясній пристані обновлюсь душею!

Ваніна, І твій кумир — театр покинеш?

Іван, торжественно. Обмившись сам, і в храм іскуства я чистоту внесу!

Завіса.

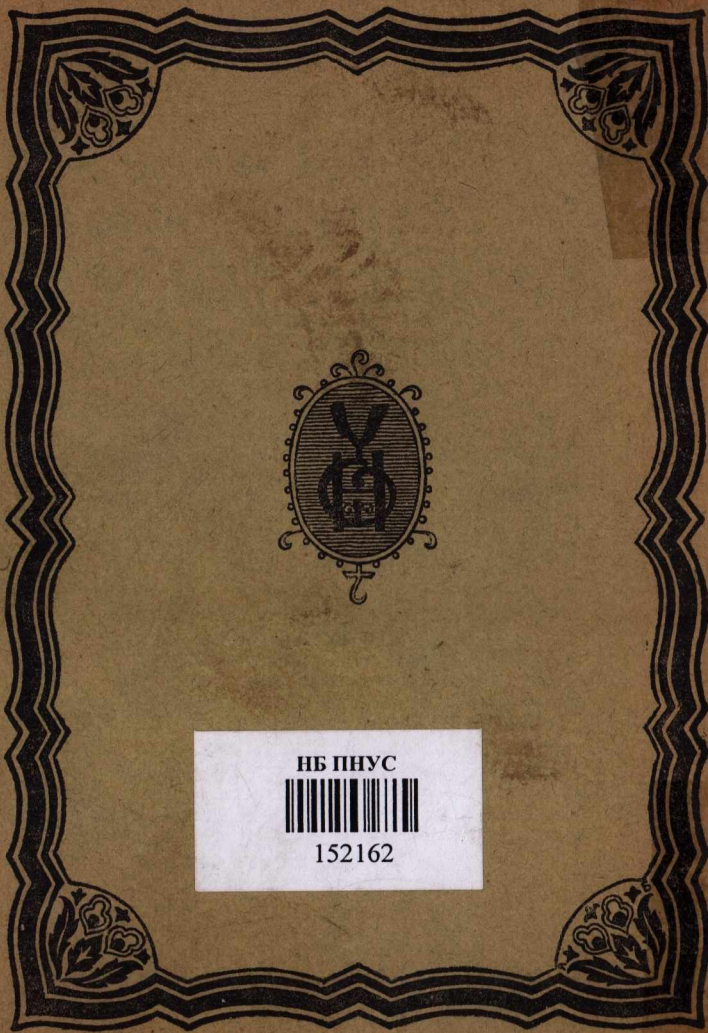

НБ ПНУС

152162

- 85—86. Толстой Л., Живий труп, драма.
87—91. Барвінський О., Спомини з мого життя, I.
92. Яричевський С., Княгиня Любов, драма.
93. М. Вовчок, Сон, Одарка, Чари, Ледащизна.
94—98. Лепкий В., Начерк іст. україн. літер., книжка II.
99. М. Вовчок, Інститутка.
100—103. Антонович В., Коротка історія Козаччини.
104. Аверченко, Гуморески.
105. Барвінок Г., Русалка.
106—107. Лепкий Богдан, М. Пашкевич (Літературні характеристики укр. письменників, II), з ілюстр.
108—110. Куліш П., Чорна Рада (повість), з ілюстраціями, з вступом і поясненнями В. Лепкого.
111. Толстой Л., Полонений на Кавказі, правд. подія.
112—113. Бергзон А., Вступ до метафізики.
114. Франс Анатоль, Комедія про чоловіка, що оженився з немовою, жарт у 2 актах.
115—120. Барвінський Олександр, Спомини з мого життя, II.
121—123. Кобилянська О., Земля I, повість.
124—126. Кобилянська О., Земля II, повість.
127—128. Шов В., Цезар і Клеопатра, драма.
129. М. Вовчок, Не до пари, Два сини й інші оповід.
130—134. Маковой О., Заліссе, повість.
135—139. Кониський Ол., У гостях добре, дома гірше, повість.
141—142. Федькович О., Довбуш, трагедія.
143—144. Федькович О., Оповідання.
145. Гринюк Лесь, Весняні вечери, новелі.
147. Федькович О., Так вам треба, фарс.
148. Федькович О., Як козам роги виправляють.
149—149а. Шевченко Т., Музика, повість.
150. Бровницький М., По ревізії, комедія в 1 ді.
151—151а. Шевченко Т., Артист, повість.
152—153. Карпенко-Карий, Бурлака, драма.
154. Бобикевич О., Настоящі, комедія в 1 ді.
155—156. Шевченко Т., Гайдамаки, поема.
157. Федькович О., Люба—згуба, повість.
158. Шнідлер Артур, Ляйтнант Густль, новела.
159—160. Левицький-Нечуй Ів., Пропаші, повість.
161. Кобилянська Ольга, Битва, нарис.
162. Підмогильний В., В епідемічному бараці, нарис.
163. Кобилянська Ольга, Природа, новела.
164—165. Плятон, Оборона Сократа.
166—167. Карпенко-Карий, Житейське море, комедія.
168—170. Ефремов С., М. Коцюбинський (Літер. характер. укр. письм., III).

НБ ПНУС

152162